

פעילותו המדינית של וייצמן באיטליה בשנים 1923—1934

פעילותו הפוליטית של וייצמן באיטליה בין שתי מלחמות העולם היתה ענפה ומקיפה יותר מכפי שידוע עד כה. היא החלה בראשית שנת 1922 בשליחות לרומא, שמטרתה היתה להשיג את הסכמתן של ממשלת איטליה ושל הנהגת הוואטיקאן לאישור הנוסח של אמנת המאנדאט הבריטי על ארץ-ישראל¹. פעילותו זו של וייצמן במשכה אף לאחר עליית מוסוליני לשלטון, למרות ההסתייגויות והחששות הכבדים שעורר מאורע זה בקרב החוגים הציוניים באיטליה ומחוצה לה². וייצמן נפגש עם מוסוליני ארבע פעמים ברומא, בשנים 1923—1934³, ואף יום

¹ על נסיעה זו של וייצמן לאיטליה נשתמרו קטעי ידיעות במקורות שונים. נוסף על דבריו של וייצמן בספר זכרונותיו, נשתמר ד"ח קצר, מיום 29 במרס 1922, מאח סר דוגלד גראהאם אל לורד קרוזן [להלן: F.O. : Political, Eastern, General, 371/7773, pp. 36—37]; וכן קטע מתוך מכתב ששלח וייצמן מקאפרי להנהלה הציונית בלונדון, ביום 10 באפריל 1922 (F.O., Political, Eastern, General, 371/19983, p. 236). סיכום קצר של הביקור ניתן ב-*Corrispondenza Sionistica*, גיליון 4 (רומא 12 באפריל 1922). וייצמן נפגש עם מלך איטליה ועם מדינאים איטלקיים שונים. אך מטרתה העיקרית של פעילותו המדינית היתה בוואטיקאן, שם נפגש עם מזכיר המדינה, הקארדינאל P. Gasparri. מטרה נוספת לשליחותו של וייצמן היתה לפעול בקרב היהודים הציוניים באיטליה, בעיקר למען קרן-היסוד. ראה: Alfonso J.M. Pacifici, "Una Miniatura: Ricordi di una conversazione con Chaim Weizmann", *Scritti in memoria di Leone Carpi* (Gerusalemme, 1967), pp. 219—228.

² ב-28 בנובמבר 1922 הודיע זאב ז'בוטינסקי, בשם הנהלה הציונית, במכתב אל הנסיך Cassano, כי "אנו מוצאים לנחוץ לדחות כל החלטה, עד אשר יתברר המצב הכללי, ביחוד במה שנוגע לעמדתם של החוגים השליטים באיטליה [כלפי הציונות]" (המכתב שמור בארכיון הציוני המרכזי בירושלים [להלן: אצ"מ], תיק Z4/2136). וייצמן עצמו הגיב בהריפות על עליית הפאשיזם לשלטון, ובנאום שנשא בג'וויורק ב-26 במרס 1923, אמר: "To-day there is a tremendous political wave, known as Fascism, which is sweeping over Italy. As an Italian movement it is no business of ours — it is the business of the Italian Government. But this wave is now breaking against the little Jewish community, and the little community, which never asserted itself, is to-day suffering from anti-Semitism" (Chaim Weizmann, *American Adresses*, [New York, 1923], p. 49).

³ וייצמן כתב כי "היו לי שלוש שיחות עם מוסוליני, ברווחים של כמה שנים" (מסה ומעש', [שוקן, תש"ט], עמ' 361). הוא שכח — או נמנע מלהזכיר — את הפגישה

מגעים דיפלומטיים אחרים, שבהם נדונה לעתים בצורה עניינית ביותר, כמה מן הנושאים המרכזיים שהעסיקו את ההנהגה הציונית באותן השנים. דומה כי בירור סוגיה זו עשוי לתרום הן להבנת התמורות העיקריות שחלו ביחסו של המשטר הפאשיסטי אל היהודים בכלל ואל הציונות בפרט, והן להארת כמה פרשיות בתולדות התנועה הציונית ונסיונותיה לפתור את בעית ארץ-ישראל במסגרת מדינית בינלאומית רחבה.

לראשונה נפגש וייצמן עם מוסוליני ב־3 בינואר 1923, כחודשיים לאחר עליית הפאשיסטים לשלטון.⁴ זו היתה שיחת היכרות ראשונה בין שני האישים, ובמהלכה חזר מוסוליני והדגיש את התנגדותו לתנועה הציונית, אשר נצטיירה בדבריו כמכשיר בידי מדיניותה של בריטניה במזרח התיכון, וכגורם העשוי להפריע להרחבת ההשפעה האיטלקית באזור.⁵ עם זאת נתאשרה במהלך השיחה הסברה — שאותה הביעו קודם לכן כמה ממנהיגי התנועה הציונית באיטליה⁶ — כי עמדתו של מוסוליני כראש ממשלה רחוקה היתה מן הקיצונית שאפינה כמה מהופעותיו הקודמות נגד היהודים ונגד הציונות. יתר על כן, דבריו על האפשרות של שיתוף הברות ומומחים איטלקיים בכמה מפעלים כלכליים בארץ הוכיחו את עניינו בנושא ורגישותו כלפיו, והצביעו על סיכוי כלשהו יהודי-ישיה שהחל יוכל להתחדש באחד הימים.

אכן, לא חלפו אלא שנים אחדות, ושני הצדדים גילו נכונות להדק את הקשרים ביניהם.

מצד ההנהגה הציונית היתה נכונות זו פועל יוצא מן המציאות הקיימת. איטליה

השלישית, שנתקיימה ב־1933. כמו כן לא ציין וייצמן את תאריכי הפגישות, ורק על השיחה השנייה כתב כי היא "הרתה בזכרוני בבחירות יתירה, הואיל ונתקיימה בערב יום הכיפורים" (שם, עמ' 363).

⁴ זו השיחה היחידה שעליה מרחיב וייצמן את הדיבור בספר זכרונותיו (עמ' 361—362). אולם מכיוון שכאמור לא נקב תאריך, סבר ההיסטוריון ר. דא פליצ'א כי בדברים אלו נתכוון וייצמן לפגישה השנייה, שנתקיימה ב־1926, וכך נתעוותה התמונה כולה. עיין: Renzo De Felice, *Gli ebrei italiani sotto il fascismo* (Torino, 1961), p. 108 השבועון *Israel* הודיע על הפגישה בגיליון מיום 4 בינואר 1923. כמו כן נשתמר ממנה דו"ח מלא, ששלח סר ר. גראהאם ללורד קרוזן ביום 5 בינואר 1923 (F.O., Political, Eastern, General, 371/8993, pp. 20—22). תעודה זו מתפרסמת עתה לראשונה בנספח 1.

⁵ בדברים אלו של מוסוליני לא היה משום חידוש בהשוואה לתפישה שהיתה מקובלת במשרד החוץ האיטלקי עוד לפני עליית הפאשיזם לשלטון. על מדיניות זו ועל מניעה עיין: פרנק א. מניואל, "הבעיה הארץ-ישראלית בדיפלומטיה האיטלקית בשנים 1916—1920", *שיבת ציון*, ד (1956), 210—239.

⁶ הכוונה לדאנטה לאטס, למשה בילינסון ולרב אנג'לו סאצ'רדוסי. שנתקבלו לראיון אצל מוסוליני ביום 20 בדצמבר 1922, ואז הכינו את פגישת וייצמן ומוסוליני. דו"ח מלא על השיחה: אצ"מ, Z 4/2136.

היתה אחת המעצמות העיקריות הפעילות במורח התיכון, דרך גמליה, ובעיקר דרך נמל טרינסטה, עברו מרבית העולים לארץ-ישראל. נציגה, המארקו תיאודולי, ישראש בוועדת המאנדאטים המתמדת של הברית-לאומים, ורכש לו השפעה רבה במוסד בינלאומי חשוב זה.⁷ כל עוד לא היה שיפור היחסים עם הממשלה האיטלקית כרוך בסיבוך היחסים עם בריטניה, לא היה שום טעם שמנהיגי התנועה הציונית יתעלמו ממצאות זה.

לגבי הממשלה האיטלקית, לעומת זאת, היה השינוי כרוך בתמורות העמוקות שחלו במדיניותה מאז שנת 1925, מאז גמרה אומר להינתק סופית מן הזיקה שעדיין קשרה אותה אל מדיניותן של הממשלות שקדמו לה.⁸ במקום התפישתה הקולוניאלית המסורתית — אשר חיפשה אפיקים להתפשטות איטלקית באפריקה תוך שיתוף פעולה, או לפחות תוך דו־קיום כלשהו, עם שאר המעצמות הקולוניאליות — חתרה מעתה הממשלה הפאשיסטית להבטיח את "נוכחותה" של איטליה בכל הבעיות העולמיות העיקריות, תוך עירובות לזיקה שבין ההתרחשויות הפוליטיות באירופה לבין השלכותיהן באפריקה ובמורח התיכון, ומבלי להירתע אף מהתנקשות באינטרסים של בריטניה ושל צרפת באזורים אלו.

עיקר תשומת-הלב הופנה בתחילה למאמצי התפשטות באנטוליה, להשגת המאנדאט על סוריה,⁹ ולניצול מוסדותיה של הכנסייה הקאתולית בארץ-ישראל להעמקת ההדירה האיטלקית באזור.¹⁰ עם זאת הוזכרו כבר בשנים 1926—1927 הצעות שונות להשתמש לקידום מטרותיה של הדיפלומטיה האיטלקית גם בקהיר לות היהודיות שבלבאנט, וכן בתנועה הציונית בארץ ובעולם.¹¹ הצעות אלו נתקלו בתחילה ביחס הסטני מצד מוסוליני, הוא חשש שצעדים

⁷ על השפעתו של תיאודולי בוועדת המאנדאטים, ועל יחסו השלילי לתנועה הציונית באותן השנים, עיין: חיים וייצמן, 'מסה ומעש', עמ' 362—363. תיאודולי עצמו התבטא בהריפות רבה נגד הציונות. לדעתו נועד "הבית הלאומי היהודי" לכישלון, התוצאה של מדיניות בריטניה היתה עתידה להיות היטול החסות הקאתולית על המקומות הקדושים והיזוק עמדותיה של בריטניה על גדות תעלת סואץ. ההתיישבות בארץ היתה, לדעת תיאודולי, מפעל ראוות, והעיר תל-אביב — מקלט לסוחרים ומחוסרי מקצוע, יציאה מלאכותית חסרת הצדקה ועמיד. הוא גם דגל בהטלת הגבלות חמורות על העלייה לארץ-ישראל, עיין בספר הזכרונות: Alberto Theodoli, *A cavallo di due secoli* (Roma, 1950), pp. 135—137. (להלן — תיאודולי).

⁸ על המפנה שחל במדיניות החוץ של הממשלה הפאשיסטית החל מאמצע 1925 ועל סיבותיו עיין: Giampiero Carocci, *La politica estera dell'Italia fascista 1925—1928* (Bari, 1969), pp. 18—25.

⁹ על המשא ומתן בשאלת המאנדאטים, עיין: Ennio Di Nolfo, *Mussolini e la politica estera italiana* (1919—1933) (Padova, 1960), pp. 53—64, 150—153.

¹⁰ רבים עמדו על כך, סיכום וביבליוגרפיה בנושא זה: Carocci, *op. cit.*, pp. 204—209.

¹¹ Francesco Coppola, "La situazione politica in Palestina", *Politica*, XXVI (1926), 143—149; idem, "La politica italiana di qua e di là dal Giordano", *Politica*, XXVII (1927), 100—102.

כאלה עלולים לחזק בעקיפין את מעמדם של היהודים באיטליה, דבר שנראה לו בלתי־רצוי ואף מסוכן, בגלל "האופי הבינלאומי" של היהדות.¹² עם זאת, קשה היה כפי הנראה להתעלם מן העובדה שהתנועה הציונית הצליחה במרוצת השנים לבסס את עמדתה בזירה הבינלאומית, ואף הוכיחה את חיותה ואת כושרה המעשי, בעיקר במפעלה בבניין ובהתיישבות, שהתרחב והלך והכה שורשים עמוקים בארץ. אפילו קונסול איטליה בירושלים, אוראציו פֶּדְרַאצִי,¹³ שנודע כאנטי־ציוני קיצוני ואף כאנטישמי, נאלץ להמליץ באוגוסט 1927 על שינוי המדיניות האיטלקית כלפי הציונות, לפחות כצעד טכסיסי, שכן — כפי שהוא כתב למוסוליני — מן ההכרח שהמדיניות האיטלקית לא תסתמך רק על "אותה פאלס־טינה הנוצרית והפאטריארכאלית שעבר זמנה", ולא רק על הערבים "שהם כאן, כבשאר הארצות, בנסיגה מתמדת"; אלא רצוי למצוא נתיבים גם אל היישוב הציוני, שהוא עתה היסוד המודרני והדינאמי בארץ, ואשר "עמו ניתן לקשור קשרים ידידותיים בלא חשש כלשהו. הוא עשוי לשמש שוק ליצוא שלנו, אזור השפעה לתרבותנו, סביבה נוחה ביותר לקליטת הציביליזאציה שלנו".¹⁴ לנימוקים אלו הוסיף גואריליה — הממונה על ענייני המזרח התיכון במשרד החוץ — כי ההתעלמות המכוונת מן התנועה הציונית רק תסייע לבריטניה, וכי מעניינה של הדיפלומאטיה האיטלקית הוא כי "נפקח גם מקרוב על התפתחות הציונות, ולא בשאיר אותה רק בידיה של בריטניה, אלא נעקוב אחריה מבפנים, כפי שמחייב הנהוג הדיפלומאטי המקובל".¹⁵ שיקולים אלו נשאו פרי, ובכך נפתחה הדרך לפגישתו השנייה של וייצמן עם מוסוליני, אשר נתקיימה ברומא ב־17 בספטמבר 1926.¹⁶ שלא ככפגישתו הראשונה, העריך הפעם וייצמן את תוצאות השיחה כחיוביות.

¹² בתזכיר מיום 14 באוגוסט 1927 אל הנהלת משרד החוץ כתב מוסוליני: "Bisogna infatti riflettere che l'ebraismo ha carattere internazionale; e, come accade di tutti gli organismi di tal genere, è sempre difficile controllarne i reali rapporti e le tendenze effettive" (Carocci, *op. cit.*, p. 213).

¹³ Orazio Pedrazzi — שהיה בעבר איש תנועת "הלאומנים" שהתמזגה עם התנועה הפאשיסטית — התחיל לעבוד במשרד החוץ אחרי מינויו של ד. גראנדי כסגן שר החוץ (מאי 1925), ושימש קונסול כללי בירושלים בשנים 1927—1928. כבר ב־26 במאס 1925 נשא בפארלאמנט נאום נגד הציונות. עיין: *Atti Parlamentari, Camera, Discussioni*, pp. 2986—2987. מר ששון בלום הפנה את תשומת־לבי לשתי תגובות שנתפרסמו בעיתונים ערביים עם מינויו של פֶּדְרַאצִי: "מוסוליני מינה את סניור אוראציו פֶּדְרַאצִי לקונסול כללי בירושלים. זאת מכה קשה לציונות, כי עמדתו האנטי־ציונית של פֶּדְרַאצִי ידועה" ('פֶּלְסְטִין', 28.1.1927). "המינוי עורר התעניינות רבה, רואים בו עדות נוספת למגמות להרחיב את ההשפעה האיטלקית בעולם, בהתאם לקו של המנהיגים הפאשיסטיים" ('אלמקסס', 23.1.1927).

¹⁴ תזכיר מיום 19 במאי 1927 (Documenti Diplomatici Italiani, serie VII, vol. V, p. 220).

¹⁵ Raffaele Guariglia, *Ricordi 1922—1946* (Napoli, 1950), p. 183.

¹⁶ "Il Presidente Weizmann a Roma", *Israel*, 22—29 settembre 1926.

"אני קיוויתי לתקן במשהו את יחסינו עם האיטלקים", כותב וייצמן בספר זכרונותיו,¹⁷ "סבורני ששיחתי השנייה עם מוסוליני לא הייתה משוללת ערך. הוא אמר לי, כי לשמחת לבו נודע לו, שהציונים בירושלים חיים ביחסים מצוינים עם האיטלקים במקום; וגם זאת, שמושבותינו מצליחות יפה. לאחר ראיון שני זה, הורגש שינוי טון לטובתנו בעיתונות האיטלקית; תוכן הראיון נודע ברבים, ואפיו הידידותי הועיל הרבה להיטיב את מצבה של העדה היהודית".

אכן, כלפי חוץ נתקבל בתחילה הרושם כי חל מפנה מהותי במדיניות המשטר הפאשיסטי. בפרק זמן קצר, ובעיקר בשנת 1927 ובראשית שנת 1928, נתהדקו הקשרים בין שני הצדדים. מוסוליני קיבל בשני ראיונות נפרדים את אביגדור יעקובסון¹⁸ ואת נהום סוקולוב,¹⁹ וגילה עניין ואהדה כלפי הגושים שנדונו. לבסוף הוחלט, בהסכמתו האישית של מוסוליני, להקים גם באיטליה ועד פרו־ציוני — "ועד איטליה־פאלסטינה" — כדוגמת ועדים דומים אשר פעלו באותה תקופה בארצות שונות. מטרתו המוצהרת של הוועד הייתה להפיץ ידיעות על מפעל ההתיישבות הציונית בארץ. לנטוע את ההכרה שהוא גורם של שגשוג באזור, ולהבהיר את מידת התועלת המוסרית והכלכלית שתוכל איטליה להפיק ממנו.²⁰ אולם במהרה נתברר, כי כל זה לא היה אלא עניין של טכסיס מדיני. הממשלה הפאשיסטית הייתה אמנם מוכנה להתאים את מדיניותה כלפי התנועה הציונית העולמית לצורכי השעה. אך ההנהגה הפאשיסטית (וכראש וראשונה מוסוליני עצמו) בוודאי לא הייתה מוכנה לכרוך בצעד זה גם שינוי בתפישתה האידאית העקרונית, שלפיה כל פעילות ציונית בקרב יהודי איטליה — ותהיה צנועה ככל שתהיה — כמוה כגילוי של קוסמופוליטיות, ככפירה בעיקרון של המונוליטיות הרעיונית של המדינה הטוטאליטארית, וכהוכחה חותכת לחוסר הלויאליות של היהודים כלפיה. לפיכך, כשנתכנס במילאנו, בנובמבר 1928, כינוס של הפדרציה הציונית האיטלקית, הופיעה באחד העיתונים התקפה חריפה ביותר נגד השתתפותם של יהודי איטליה בפעילות ציונית.²¹

¹⁷ 'מסה ומעש', עמ' 363.

¹⁸ יעקובסון — שהיה בציג ההנהלה הציונית ליד חבר הלאומים בג'נבה — נתקבל לראיון ב־6 ביוני 1927. את הדו"ח שחיבר על תוכן השיחה עם מוסוליני (השמו באצ"מ, Z 4/3238) פרסמתי במאמרי: "Il problema ebraico nella politica italiana fra le due guerre mondiali", *Rivista di studi politici internazionali*, XXVIII (1961), nr. I, pp. 47-49.

¹⁹ סוקולוב נתקבל אצל מוסוליני ב־26 באוקטובר 1927. בצאתו מן הפגישה העניק לעיתון *Il Giornale d'Italia* ראיון ארוך, שבו הביע אהדה בולטת לממשלה הפאשיסטית. הצהרותיו עוררו פולמוס פנימי חריף בקרב ההנהגה הציונית. ידיעות על ביקורו של סוקולוב ועל הצהרותיו נפרסמו גם בשבועון *Israel* מיום 11 בנובמבר 1927. תחת הכותרת: "Interessanti dichiarazioni di Sokolow sul fascismo".

²⁰ העתק של תקנון הוועד שמור באצ"מ, Z 4/10347. את רשימת חברי הוועד פרסמתי במאמרי הנ"ל, עמ' 46, הערה 16.

²¹ המאמר הראשון נפרסם ביומן *Il Popolo di Roma* ב־23 בנובמבר 1928. תחת

וויצמן, אשר סבר כי שיחתו השנייה עם מוסוליני תרמנה "להיטיב את מצבה של העדה היהודית" באיטליה, ספק אם היה מסוגל להבין את הגיונם המיוחד של הפאשיסטים, שלפיו היו קיימים שני מישורים שונים ונפרדים זה מזה: מדיניותם כלפי התנועה הציונית העולמית, ותביעותיהם מיהודי איטליה.²²

בין כך ובין כך, מאורעות הדמים אשר פרצו בארץ בקיץ 1929 והמאבק המדיני שהתנהל בעקבותיהם הסיחו את דעתו של וויצמן מפעילותו באיטליה, ואילו מוסוליני, אשר ציפה לסיום המשא ומתן עם הוואטיקאן לחתימת הסכמי הלאטראן, רדאי לא היה מעוניין באותה שעה בחידוש מגעיו עם הציונות.

שתי הפגישות האחרונות של וויצמן ומוסוליני — השלישית והרביעית במניין — נתקיימו ב־26 באפריל 1933 וב־17 בפברואר 1934. אלו היו החשובות והמעניינות שבפגישות שני המדינאים, שכן ההתפתחויות המדיניות הכלליות באותן השנים, או בסמוך להן, אפשרו דיון ענייני בכמה מן הבעיות העיקריות שהעסיקו את שני הצדדים באותה תקופה.

הגורם העיקרי שהטיל משגת 1933 את צלו המאיים על הזירה הבינלאומית כולה, היה כמובן עלייתו של היטלר לשלטון. מאורע זה השפיע מבחינות שונות על מדיניותה של הממשלה הפאשיסטית בכלל, ועל יחסה אל הבעיה היהודית ואל התנועה הציונית בפרט. נצחונה של התנועה הנאצית בגרמניה העלה את קרנו של מוסוליני בעיני עצמו ובעיני מדינאים אחרים שמוחוץ לאיטליה. מעמדו האישי והמדיני בתחוק, אף מעבר לכוחו האמיתי, ומעל לכל, לראשונה אחר שנים ניתנה לו ההזדמנות להופיע בזירה הבינלאומית בתפקיד האהוב עליו ביותר — כמתווך ומפשר בסכסוכים בין עמים. הוא — מייסדה ומורה דרכה של התנועה הפאשיסטית הוותיקה — משיא עצות לכל הצדדים: מלמד צעירים מבסיונו, מתקן שגיאות בעורים של תלמידיו, ומטיף לשאר המדינאים שיגלו יחס של הבנה ושל סלחנות כלפיהם.

ברם, מעמד חדש זה שמוסוליני רכש לעצמו — או שהוא דימה כי רכש לעצמו —

הכותרת: "Religione o nazione" ("דת או לאים"). המאמר הבלתי־התום נכתב כנראה בידי מוסוליני עצמו. עיין: Umberto Nahon, "Rapporto confidenziale all'Esecutivo", *Scritti in memoria di Leone Carpi* (Gerusalemme, 1967), p. 275.

nota 24; Guariglia, *op. cit.*, pp. 183–184

²² דומה שאת ההגדרה הטובה ביותר של הבחנה זו ניסחה המפלגה הפאשיסטית עצמה בחיבור שהיה מעין קיצור משנתה הפוליטית. בחיבור זה נאמר: "עמדתה של איטליה כלפי הציונות היא אהת כשמדובר בציונות בפאלסטינה, ואחרת כשמדובר בהברותם של אזרחים איטלקיים בתנועה הציונית. חברות שאיננה מתקבלת על הדעת בשום אופן. לעומת זאת, אחרי התנועה הציונית בפאלסטינה עוקבת איטליה בתשומת־לב רבה" (De Felice, *L'Italia nel Mediterraneo*, [Roma, anno, XIV], p. 44). מובא לפי: *op. cit.*, p. 111, nota 1.

היה כמוכן תלוי בהסכמתם של הצדדים השונים, ובראש וראשונה בנכונותו של היטלר להישמע לוותיק ממנו ולקבל את עצותיו. אך נכונות כזאת לא היתה לו כל עיקר.

לא זו בלבד שהיו ניגודי אינטרסים כלכליים ומדיניים בין שתי המדינות (כגון: בארצות הבלקאן, בהונגריה, ברומניה, ובעיקר בשאלת סיפוחה של אוסטריה אל הראיך הגדול), אלא שגם בשאלות אידיאולוגיות פנימיות הוכיחה ההנהגה הנאצית, כבר בימייה הראשונים אחר עלותה לשלטון, כי דעתה איתנה ללכת בדרכה בעקביות, בהתאם לראייתה היא את הבעיות, ומבלי להיות מושפעת מ"גסיונם" של אחרים, ושל מוסוליני בכלל זה.

יתר על כן, אם בניגודי אינטרסים כלכליים ומדיניים ניתן למצוא פשרות, והנאצים אף הוכיחו נכונות מסוימת לפשרות בתחומים אלו כדי להפיס את דעתם של האיטלקים, הנה דווקא בשאלות אידיאולוגיות פנימיות — ובראש וראשונה בדרך פתרונה של הבעיה היהודית — נתגלתה עמדתם כנוקשה ביותר.

לא נותר אפוא למוסוליני אלא להעמיד פני נעלב, ולהפגין קבל-עולם את אכזבתו ואת הסתייגותו מן המדיניות של הממשלה הנאצית, תוך הדגשת ההבדלים בין שני המשטרים.

בדיעבד נתגלתה מדיניות זו כמפוקחת למדי, שכן היא לא חייבה את הפאשיסטים לשרוף את כל הגשרים ביניהם לבין הנאצים, ובוודאי לא ניתקה את מסכת הקשרים הענפה שנרקמה במרוצת השנים בין שתי התנועות. עם זאת היא חיוקה את עמדתו של מוסוליני בקרב המדינות הדמוקראטיות, ולמעשה השאירה בידו חופש פעולה בקביעת מדיניותו בעתיד.

חיוקן מעמדו של מוסוליני בזירה הבינלאומית איפשר לו בינתיים לקדם את האינטרסים האיטלקיים באזורים שונים, ובמסגרת פעילות זו גם חזר בתנופה רבה על נסיונותיו להרחיב את ההשפעה האיטלקית במזרח התיכון.

מסתבר כי הפעם לא ברר מוסוליני באמצעים, ומתוך ביטחון עצמי מופלג שהתבטא לעתים בגילויי התרברבות — ניסה לשחק בכל הקלפים בעת זכעונה אחת: תעמולה נמרצת בקרב הערבים, עד כדי ניסיון להקים מפלגות פאשיסטיות בארץ-ישראל, בסוריה ובמצרים;²³ תמיכה במנהיגים ערביים בכלל, ובאמיר שמיב

²³ על התגברות התעמולה הפאשיסטית בקרב הערבים מצויות ידיעות רבות בתיקי משרד החוץ הבריטי, בעיקר החל מאמצע שנת 1933, ואזכיר כאן רק אחדות מהן. ב"5 ביוני 1933 נרשמה ידיעה, שלפיה "[...] there is a movement on foot among the Palestine Arab youth to found an Arab Fascist Party, which would embrace not only Palestine but also the neighbouring Arab Countries" (F.O., Political, Eastern, Palestine and Transjordan, 371/16931, p. 204). כשלושה חודשים לאחר מכן, הודיע ה"Central Investigation Department", בתזכיר סודי מירושלים, על התארגנות כזו שמרכזו בסוריה, והמקיפה גם את פאלסטינה ועבר-הירדן (F.O., Political, Eastern, Palestine and Transjordan, 371/16926, pp. 118—120), ועיין על כך בנספח 3.

ארטלאן הדרוזי בפרט;²⁴ פעילות מחודשת בוועדת המאנדאטים של חברי-הלאומים, במגמה להבטיח לאיטליה מעמד מיוחד אף בניהולו המעשי של המאנדאט על ארץ-ישראל;²⁵ ואף חידוש המגעים הדיפלומטיים עם נציגי ההסתדרות הציונית²⁶ —

הפקיד העמולתי רב מילא כמובן שידורי רדיו בארי בערבית, שהחלו במאי 1934. הגעמה האנטי-בריטית של שידורים אלו עוררה מחאות רבות מצד שגריר בריטניה ברומא ופעילות דיפלומטית ענפה ברומא ובלונדון. אך כל זה ללא הועיל. ועיין על כך בנספח 4, סעיף 6.

²⁴ גם על המגעים בין האיטלקים לבין מנהיגים ערביים שונים מצויות ידיעות רבות בתיקי משרד החוץ הבריטי. כמו כן ידוע המכתב מ־20 בפברואר 1935 של שכיב ארטלאן, המנהיג הדרוזי הגולה, אל המופתי הירושלמי, שבו הוא מרמז על מגעיו עם מוסוליני (Esco Foundation, Palestine. A Study of Jewish, Arab and British Policies ([Yale, 1947], II, 774—775). אמנם נמצאו עוררים על דיוק הנוסח של המכתב. ברם ארטלאן נפגש עם מוסוליני כבר בתחילת 1934; על כך ועל פעולה זו בכללותה ניתן ללמוד מתזכיר סודי שחיבר משרד החוץ הבריטי באוגוסט 1936, שבו סיכם סר ר. ואנסיטארט את "הפעילות האנטי-בריטית של האיטלקים במזרח התיכון". ועיין על כך בנספח 4, ביחוד סעיף 5.

²⁵ כבר באמצע שנות ה־20 הגישו האיטלקים שורת תלונות על אופן ביצוע המאנדאט על ארץ-ישראל. הבריטים ניסו להפיס את דעתם בהשובה מיום 29 באפריל 1926, שאותה נטו האיטלקים לפרש "as giving them a special position in Palestine". אחרי שהעניין נשתק לכמה שנים, חזרו האיטלקים וסיכמו את תלונותיהם בתזכיר מיום 26 בספטמבר 1931, שלדעת הבריטים "Though the language was vague, its burden was to insinuate that the mandate should be international in the sense that the members of the League, their nationals and their goods, should have a special position in Palestine and that the Administration itself should be international".

עם זאת, עדיין היו התביעות המעשיות של האיטלקים מצומצמות למדי, שכן אף לדעת הבריטים ניתן לסכםן ב־6 הנקודות הבאות: "1. Rights and privileges of consular officers. 2. Rights of Italian employees in the Palestine Administration. 3. The granting of contracts for public works, with particular reference to the employment of a British firm in connexion with the Haifa harbour works and the Haifa-Bagdad Railway survey. 4. Exemption from taxation and customs duties of charitable and religious institutions. 5. The Palestine Education Ordinance. 6. Anti-Italian articles in the Arab press".

תביעות אלו נדחו בעיקרן בשתי אגרות מאת משרד החוץ הבריטי, מ־28 בינואר 1932 ומ־3 במארס 1932. (כל המובאות לעיל מתוך: F.O., Political, Southern, Italy, 371/18430, p. 200 ff., par. V).

רק במחצית השנייה של שנת 1933 החלו האיטלקים בפעולה נמרצת. שאותה סיכמו הבריטים בשנת 1936 בתזכיר הנוכח לעיל, והמתפרסם כאן בנספח 4. עיין שם, ביחוד בסעיף 2.

יצוין גם כי מדי פעם בפעם — ובעיקר בשנים 1927, 1929, 1930 — הופרזו בעיתונות הבריטית, בעיקר ב־*Daily Mail*, שמועות בדבר הצעות להעברת המאנדאט על ארץ-ישראל לידי האיטלקים. אך לא נמצאה הוכחה שהעניין נדון בדרג מדיני.

²⁶ מלבד שתי הפגישות עם וייצמן — שבשנים 1933-1934 לא שימש בשום תפקיד רשמי

ועם וייצמן אישית בכלל זה — והידוק הקשרים עמהם עד כדי הצעה ... להקים מדינה יהודית בארץ־ישראל!
במסגרת מורכבת זו נשתלבה פעילותו המדינית של וייצמן באיטליה בשנים 1934—1934.

הפגישה הראשונה בתקופה זו נתקיימה כאמור ב־26 באפריל 1933. מפגישה זו לא נשתמר פרוטוקול, ואילו וייצמן עצמו נמנע משום מה מלהזכיר אפילו את עצם קיומה. לעומת זאת, נשתמר מספר רב של תעודות ממקורות שונים, המזכירות מכלי שני חלק מן הנושאים שנדונו, ואף את הרקע ואת התוצאות של השיחה. אמנם ידיעות אלו אינן זהות כלל וכלל, אך אפשר להבין את איר ההתאמות שביניהן. תעודות אלה נתחברו ומְרָמה אחרי השיחה, והדעת נותנת שכל אחד מן הצדדים הזכיר רק את הנושאים שעניינו אותו באותה שעה. ייתכן אפוא שמבדיקתן של כל הידיעות הכלולות בתעודות אלו עשויה להצטייר תמונה מהימנה, ואולי אפילו שלמה למדי, של הנושאים שנדונו.

מסתבר כי אחרי עליית היטלר לשלטון הוצף מוסוליני בקשות, מצדדים שונים, לנסות להשפיע על עמיתו הגרמני, שיימנע מביצוע מדיניותו האנטישמית. בין השאר פנה אליו נהום סוקולוב, שביקר אצלו כנשיא ההסתדרות הציונית. פנו אליו נציגי הקהילות היהודיות באיטליה,²⁷ ורבה הראשי של רומא אנג'לו סאצ'רדוטי. וכן פנו אליו גם שגריר בריטניה ברומא, סר רוזנאלד גראהאם,²⁸ ושגריר איטליה כברלין, ויטוריו צ'רוטי.²⁹

בהסתדרות הציונית — קיבל מוסוליני לדאיון את נהום סוקולוב (16.2.1933) ואת נהום גולדמן (13.11.1934).

²⁷ ד"ר א. מרגליות מרמת־גן הואיל בטובו להפנות את תשומת־לבי לכך, כי "מאחורי פעולתם של ראשי יהדות איטליה באביב 1933 למען אחיהם שבמרכז אירופה, עמדה פנייתם של עסקנים יהודיים מגרמניה, שנסעו לאיטליה ערב הכרזת החרם כדי לבקש את התערבותם אצל מוסוליני, כדי שזה יפנה אל היטלר, על כך מצויים רמזים בעיזבון של איסמר פרוינד, השמור בארכיון הכללי לתולדות ישראל בירושלים".

²⁸ פנייתו של גראהאם ב־25 במארס 1933 נזכרת בדו"ח של צ'רוטי (עיין עליו להלן). ביוסרהעיון שקיים "המכון לחקר הציונות ע"ש חיים וייצמן" של אוניברסיטת תל־אביב (18.5.1969), הזכיר ד"ר ש.א. נכון כי וייצמן, ששהה בוונציה באמצע חודש מארס 1933 בדרכו לארץ־ישראל, מסר לו מכתב עבור ראש ממשלת בריטניה, רמזי מק דונאלד, שביקר באותם הימים ביקור רשמי ברומא. במכתב זה ביקש וייצמן ממק דונאלד שישתדל אצל מוסוליני למען יהודי גרמניה. לדברי ד"ר נכון, מסר הוא עצמו את המכתב לידי בתו של מק דונאלד שנלוותה אל אביה. (אכן, הודעה כי מיס מק דונאלד תילווח אל אביה מצויה בהתכתבות שקדמה לביקור [F.O., Central, Germany, 371/16720]).

²⁹ Vittorio Cerruti, שהיה שגריר איטליה ברלין באותן השנים, נשא אשה יהודייה, בתו של א. קוכמאן, לשעבר חבר הפארלאמנט הפרוסי ויושב־ראש איחוד הקהילות היהודיות בשלויה עילית. עיין עליו: נתן פיינברג, 'המערכה היהודית נגד היטלר על בימת חבר הלאומים' (מוסד ביאליק, 1957), עמ' 89. הידיעות על פעילותו של צ'רוטי במארס 1933, ובכלל זה המוכאות מדבריו, שאובות מן הדו"ח 'פרסם בעיתון יומי (Mussolini e "gli ebrei", La Stampa, 12 settembre 1945). חלק מן הדו"ח מתפרסם בתרגום

צ'רוטי, אשר דיווח כבר קודם לכן על הגל הגואה של מעשי אלימות נגד יהודי גרמניה, הבריק שוב למוסוליני ב־29 במארס, והביע את דעתו כי רק התערבותו האישית, "במלים תקיפות, אם כי ידידותיות", תוכל אולי למנוע, בשעה שתיים-עשרה ממש, את אישורה של החלטת הבויקוט, אשר עמדה להידון בממשלה הנאצית יומיים לאחר מכן, ב־31 במארס 1933.

בשביל מוסוליני היתה זו הזדמנות בלתי-חוזרת, הוא יכול להזפיע לפני היטלר כידיד המשיא את עצתו; לעיני המדינות הדמוקראטיות — כמדינאי תקיף, אך מתון ומפוכח; ולעיני "היהדות הבינלאומית" — שמתגובתה חשש כל כך — כמצילה בשעת סכנה.

כעבור יום, ב־30 במארס, הורה אפוא מוסוליני לצ'רוטי לפנות מיד אל היטלר ולקרוא באוזניו מברק בחתימתו, שבו יעץ לו להימנע מלאשר בדרג ממשלתי את גילויי-הדעת של המפלגה הנאצית נגד היהודים, שכן הדבר רק "יביא להגברת הלחץ המוסרי ופעולות הגמול הכלכליות של היהדות הבינלאומית". מוסוליני טען שנסיונו הוכיח כי את האלמנטים שנאמנותם למשטר מוטלת בספק ניתן "להרחיק מעמדות-המפתח", מבלי להכריז על כך כעל מסע נגד היהודים. למה אפוא לעורר בעיה ה"עשויה ללכד כנגד היטלר את כל אויביה של גרמניה, ואויביה הנוצרים בכלל זה?"³⁹ למרות דברי הנימוס והאהדה שבתחילת המברק ובסופו, אופיה וטיבה של ההתערבות היו שקופים.

היטלר קיבל את צ'רוטי בבוקרו של ה־31 במארס, ודחה בשל כך ברבע שעה את מועד תחילת ישיבת ממשלתו, אשר זומנה לדון בסעיף אחד ויחיד: יום הבויקוט. בשמעו את תוכן המברק "כבש אך בקושי את זעמו, התחיל להשיב בדברים מאופקים, אולם במהרה התגבר עליו רוגזו, עד שצרח כאחוז רוח רעה". לדברי צ'רוטי דחה היטלר מכל וכל את טענותיו של מוסוליני. הוא הודיע במפורש שבשאלה היהודית הוא ימשיך בדרכו, ללא סטיות וללא פשרות, שכן היא פרי של מחקר ושל הגות מעמיקה, יתר על כן, הוסיף היטלר, "אין אני יודע אם בעוד

עברי בנספח 6. בשנת 1959 סיכם צ'רוטי את אותה הפרשה במכתב אל URO; עיין: United Restitution Organisation, *Judenverfolgung in Italien, in den italienisch besetzten gebieten und in Nordafrika. Documentensammlung* (Frankfurt a. M., 1962), pp. XVI—XVII.

³⁹ המברק מצוי בארכיון משרד החוץ האיטלקי, בכרך "מברקים יוצאים", ומספרו 535/109R. הוא מתפרסם בשלמותו בתרגום עברי בנספח 5. מעניין להשוות דברים אלו לדבריו של מוסוליני בשיחתו השנייה עם הנסיך שטארנהמברג (יוני 1932): "He [Hitler] has certainly done a great deal, but his racial theories are nonsense. It is also idiotic to antagonise the whole world. I have no love for the Jews, but they have great influence everywhere. It is better to leave them alone. His antisemitism has already brought Hitler more enemies than is necessary" (Ernest R. Starhemberg, *Between Hitler and Mussolini* [London-Karl Hans (N.Y., 1942)], p. 93. וראה עצות דומה שהשיא מוסוליני לדולפוס: Karl Hans Saifer (ed.), *Geheimer Briefwechsel Mussolini-Dolfuss* (Wien, 1949), p. 53.

מאתיים ושלוש מאות שנה ייזכר שמי לתהילה בגרמניה בזכות מה שאני מקווה בכל לבי שאוכל לעשות למען עמי, אבל בדבר אחד אין בלבי שמץ של ספק: תעבורנה המש מאות ושש מאות שנה ועדיין יהולל שמו של היטלר בכל מקום, כשמו של האיש שעקר מן העולם, פעם אחת ולתמיד, את מארת היהדות".³¹

אכן, התלמיד אכזב. צ'ירוטי הודיע על כשלון השיחה למוסוליני, וזה מצא לנחון למסור על כך בפרוטרוט לשגריר בריטניה ברומא.³² אף על פי כן סבר מוסוליני שעדיין נותרה בידו האפשרות לתפוס את החבל בקצהו השני, ולפעול באמצעות היהודים. מסתבר שהוא התכוון לשחק עם היהודים משחק כפול, כדי להפיק מהם תועלת בשני מישורים: מצד אחד, להסתייע בציונות לקידום מטרותיו במזרח התיכון; ומצד שני, לנסות שוב לחזק את השפעתו בקרב מנהיגי המשטר הנאצי, בזכות היוקרה שירכוש, כפי שקיווה, אם יעלה בידו לשכנע את "היהדות הבינלאומית" לשים קץ, או לפחות לרכך את תגובתה הפומבית הנוצמת נגד מדיניותה של הממשלה הגרמנית החדשה.³³

אכן, ב־20 באפריל 1933 קיבל מוסוליני לראיון את הרב סאצ'רדוטי, אשר בא אליו כדי לבקשו לפעול להחזרת זכויותיהם האזרחיות של יהודי גרמניה. מוסוליני הביע אהדה לעניין, אך טען כי נבצר ממנו לטפל בו, כל עוד מוסיפה "יהדות העולם" לנהל מסע תעמולה אנטי-נאצי ואפילו אנטי-גרמני. אדרבה, ישתדל הרב להפסקת מסע זה, ואז יוכל הוא לנסות ולהשפיע על היטלר.

הרב קיבל את ההצעה בתמימות, מבלי להרגיש בפת שטמן לו מוסוליני. יתר על כן, כיוון שנודע לסאצ'רדוטי, כפי שהוא עצמו כתב למוסוליני לאחר זמן, שווייצמן עתיד לעבור דרך רומא כעבור ימים אחדים בדרכו מירושלים ללונדון, "הצבעתי על וייצמן כעל האיש אשר יוכל אולי להשיג לא רק את הסכמתם הכללית, אלא גם את התחייבותם הפורמאלית של הארגונים היהודיים שבארצות השונות [...] וביקשתי מהוד מעלתו להעניק לד"ר וייצמן ראיון [...] דבר שהוד מעלתו הסכים לו ברצון רב".³⁴

זו הייתה גירסתו של הרב סאצ'רדוטי על רקע הפגישה השלישית של וייצמן ומוסוליני.

על תוכנה מספר הרב בהמשך מכתבו, כי "אמנם לא נכחתי בפגישה הוד מעלתו

³¹ ראה נספח 2.

³² באותה תקופה היו עדיין הנאצים רגישים לתגובת דעת הקהל. עובדה זו — שכבר צוינה בכמה מחקרים — מסתברת גם מבקשתו של פון גויראט מצ'ירוטי (עיין בסוף הדו"ח שלו, בנספח 6). אגב דומה כי לדבריו של פון גויראט, שבריטניה נענתה לבקשה דומה, ניתן למצוא סימוכין ב־ Documents on British Foreign Policy, 1919—1939, Second Series, vol. V (London, 1956), 14—15.

³³ הידיעות על פגישה זו של סאצ'רדוטי ומוסוליני, ואלה הנוגעות לווייצמן בכלל זה, כלולות במכתב ששיגר סאצ'רדוטי למוסוליני ביום 10 ביולי 1933, אשר בו סיכם את געיעו עם ארגונים יהודיים שונים באירופה, ואת תשובתם השלילית להצעה שהביא בשליחות מוסוליני. המכתב נחפסס בשלמותו אצל De Felice (op. cit., pp. 570—573).

וד"ר וייצמן, אך לפי מה שהוא [ד"ר וייצמן] מסר לי, נתרשמתי כי דעתו היתה אז נתונה רובה ככולה לתכנית רחבת ממדים של הגירת מספר רב של יהודים מגרמניה לארץ-ישראל, ולפיכך לא נטה לקבל על עצמו תפקיד נוסף העשוי להטיל עליו אחריות כה גדולה. במלים אחרות, בניגוד לציפיותו של הרב סאצ'רדוטי, סירב וייצמן להיענות לפניותו של מוסוליני.

סגן שר החוץ האיטלקי, פוליוו שוביץ, שגם הוא לא נכח בשיחה, ולפיכך רשם את תוכנה רק לפי מה שסיפר לו מוסוליני, ידע רק זאת, כי וייצמן שוחח עם מוסוליני על תכנית הגירתם של 50,000 יהודים מגרמניה, ומוסוליני שמע את דבריו "בעניין ובאהדה".

אכן, ככל שידועות אלו נראות מהימנות בעיקרן, מסתבר כי אין בהן כדי לגלות את התמונה במלואה.

פגישת וייצמן ומוסוליני לא נקבעה באופן מקרי, כפי שסבר הרב סאצ'רדוטי, אלא תוכנה מראש. כשווייצמן היה עוד בארץ, הוא הודיע לנציב העליון הבריטי, סר ארתור ווקופ, על כוונתו להיפגש עם מוסוליני באחד מימי שהותו ברומא (27—28 באפריל), וביקש ממנו לסייע לו בהשגת הראיון. הנציב העליון הפנה את בקשתו של וייצמן אל שר המושבות, וזה מסר את הטיפול בעניין לידי עמיתו שר החוץ.

בדרג זה נתעוררו כמה קשיים. אמנם בעבר נהגו הבריטים לסייע לווייצמן, באמצעות נציגויותיהם הדיפלומטיות, להיפגש עם מדינאים שונים, אלא שאז היה מדובר בנושא ההסתדרות הציונית, ואילו ב־1933 לא שימש וייצמן בשום תפקיד רשמי. יתר על כן, משום מה נמנע וייצמן הפעם מלגלות, אפילו ברמז, מה יהיה נושא שיחתו עם מוסוליני. פרט "פעוט" זה, שבתחילה גרם רק מבוכה ניהלית כלשהי בקרב הפקידות הבריטית,³⁴ אי־אפשר היה שלא יעורר חשד, אלא שבאותה תקופה היתה שאלת רדיפת היהודים בגרמניה כה חריפה, שהבריטים הגיעו למסקנה כי מטרת שליחתו של וייצמן ברומא קשורה בפעולת הארגונים היהודיים בנושא זה. הם הסכימו אפוא להבריך לשגרירם ברומא, כי הוא רשאי לפעול למען קיום "שיחה בלתי־רשמית" בין וייצמן ומוסוליני. עם זאת הם הציעו לו להפנות את תשומת־לבם של האיטלקים לעובדה, כי "אין לנו מושג מה הוא הנושא שעליו מתכוון וייצמן לשוחח".³⁵

על רקע הפגישה ב־26 באפריל קיימות אפוא שתי גירסאות שונות, ושתיהן מהימנות באותה מידה. אולי היה זה רק מקרה, שווייצמן וסאצ'רדוטי פנו אל

³⁴ אם התכוון וייצמן לדון בשאלת רדיפת יהודי גרמניה, היה הנושא בתחום סמכויותיה של מחלקת אירופה המרכזית או הדרומית, ואילו אם התכוון לדון בשאלת ארץ־ישראל, צריך היה לבקש הוֹת־דעת ממחלקת המזרח התיכון.

³⁵ כל התייעוד על פרשה זו, החל מהעתק המברק של ווקופ אל משרד המושבות (22 באפריל 1933) ועד להעתק המברק של משרד החוץ אל שגריר בריטניה ברומא (24 באפריל 1933), נמצא ב־"F.O., Political, Eastern, Palestine and Transjordan, 371/16927, pp. 324—330

מוסוליני בעת זבעונה אחת, ושניהם ביקשו את הראיון. ושמא נדברו מראש והחליטו לפעול במקביל, כל אחד לפי דרכו. כך או אחרת, השאלה העיקרית היא מה נדון באותה פגישה.

וייצמן לא מסר לשגריר בריטניה ברומא כל דו"ח על תוכן שיחתו עם מוסוליני. כמו כן אין אנו יודעים מה סיפר לחבריו שבהנהגת ההסתדרות הציונית בלונדון. על עצם העובדה שהוא שוחח אתם על כך מעידות הערותיו של ברודצקי בשולי הגיליון של טיוטת המכתב ששיגר וייצמן למוסוליני באמצע יוני 1933.³⁶ במכתב זה קבע וייצמן כי מצבם של היהודים בגרמניה החמיר במידה דראמטית, מאז שוחחו על כך ברומא הודשים אחדים קודם לכן. הוא הדגיש כי "לדעתי ולדעת חברי" יכול עתה מוסוליני למלא תפקיד רב חשיבות, הודות למעמדו באירופה והשפעתו על ההנהגה הגאצית, והפציר בו כי יסכים להתערב בעניין. כמו כן הציע להיפגש עמו שנית כעבור חודש ימים.³⁷

הפגישה לא נתקיימה בסוף יולי, כפי שהציע וייצמן, ואף לא בדצמבר, כפי שתוכנן לאחר מכן.

בינתיים פרצו בארץ התנגשויות ידמים חמורות בין המשטרה הבריטית לבין מפגינים ערביים, שתבעו את הפסקת העלייה היהודית.³⁸ בעית ארץ-ישראל התריפה שוב, והיא חזרה והעסיקה את הדיפלומאטיה הבריטית ואת ועדת המאג"דאטים, אשר בדיוק באותם הימים קיימה את מושבה השנתי הקבוע (סוף אוקטובר-תחילת נובמבר 1933).

בחבר-הלאומים תבעו נציגויותיהם של הערבים ושל הציונים לקיים מושב מיוחד של ועדת המאג"דאטים. המארכיו תיאודולי סירב, והודרו להודיע לנציג הבריטי במזכירות חבר-הלאומים, כי הוא השיב כך מחשש שהמושב המבוקש "עלול להוסיף קשיים לדאמיניסטרציה [הבריטית] בפאלסטינה". עם זאת — הוסיף תיאודולי באותה שיחה³⁹ — יש בדעתו לשוחח על הבעיה בכללותה עם

³⁶ ממכתב זה נשתמרו כנגזך וייצמן שתי טיוטות: הראשונה מ-15 ביוני 1933, ובה נרשמו הערותיו של ברודצקי, שהיה אז חבר ההנהלה הציונית והאחראי לפעולה המדינית בלונדון, והשנייה מ-17 ביוני 1933, והיא כנראה העתק המכתב שנשלח למוסוליני. ההבדלים שבין שתי הטיוטות הם מועטים ביותר וסגנוניים בלבד. הערותיו של ברודצקי לא נתקבלו כנראה על דעתו של וייצמן, ומכל מקום לא הוכנסו לנוסח השני.

³⁷ רק בפסקה אחת מוכיר וייצמן כי "I have further taken opportunities of discussing with my friends some of the suggestions which you were so very kind as to make when we met". אך אין לדעת אם הכוונה להצעה בדבר פעילותו של וייצמן למען הפסקת התעמולה האנטי-גאצית, או בעניין הגירת יהודים מגרמניה, או שמא הכוונה היא לעניין אחר, הכרוך בפעילותו של וייצמן כמנהיג ציוני.

³⁸ ב-13 באוקטובר 1933 הכריזו הערבים על שביתה כללית, ולאחריה אירעו במשך כמה שבועות התנגשויות בין המשטרה לבין מפגינים ערביים, שבהן נהרגו כ-36 איש. ביניהם שומר בריטי אחד.

³⁹ הדו"ח מן השיחה, שנתקיימה ב-3 בנובמבר 1933, וכן הערכות סקידי משרד ההוץ, ראה: F.O., Political, Eastern, Palestine and Transjordan, 371/16932, pp. 460—464

שגריר בריטניה ברומא, סר אָריק דרומונד,⁴⁰ ואף עם מוסוליני, כשישוב לרומא כעבור שבוע.

הבריטים תמחו: מה עניינו של דרומונד בשיחות על בעיית ארץ-ישראל, ומאימתי רומא היא המקום לדין בבעיות המעסיקות את ועדת המאנדאטים?

פתרון לחידה זו נמצא — לדעת הבריטים — כעבור ימים אחדים, כשנתקבל במשרד החוץ בלונדון דו"ח מאת ויטו קאטאסטיני⁴¹ על שיחתו עם ד"ר וייצמן ב-13 בנובמבר.⁴² לפי דברי קאטאסטיני הודיע לו וייצמן כי "לדעתו אין פתרון אחר לבעיית [ארץ-ישראל], אלא חלוקה טריטוריאלית בין היהודים לערבים". הוא מסר לו על השיחה שהיתה לו באפריל עם מוסוליני, אשר הבטיח לו, לדבריו, את התערבותו האוהדת למען הגשמת הדבר. קאטאסטיני ציין כי הוא התייחס בחיוב לפתרון המוצע, אם כי ראה צורך להפנות את תשומת-לבו של וייצמן לקשיים הכרוכים בכך, בעיקר בהתחשב באינטרסים הבריטיים באזור ובשאלת המקומות הקדושים, "שהיא עדיין תלויה ועומדת". יתר על כן — הוסיף קאטאסטיני בדבריו לעמיתו הבריטי במזכירות הליגה — הודות להתפתחויות שחלו מאז אפריל, ניתן עתה "לטפל בשאלה בצורה יותר ממשית", מה גם שד"ר וייצמן ישוב ויפגש עם מוסוליני באמצע דצמבר, ואז תהיה להם הזדמנות לדון בפרטי ההצעה.

הידיעה נתקבלה במשרד החוץ הבריטי כרעם ביום בהיר. "זה מסביר את סיבת ביקורו של וייצמן ברומא באפריל שעבר. זה מסביר גם את כוונתו האחרונה של המארכיז תיאודולי לדון בשאלת פאלסטינה עם סר אָ. דרומונד ועם מר מוסוליני" — העיר אחד הפקידים⁴³ בשולי הגליון — "אני מטיל ספק אם התעניינותו מקרוב של מוסוליני בשאלה זו מבשרת טובה כלשהי". פקיד אחר,⁴⁴ אשר גיסה לחזות את התוצאות העלולות לנבוע מביצוע התכנית, רשם: "מתקבל הרושם המצער, שמר קאטאסטיני נתן עידוד כלשהו לד"ר וייצמן בנוגע לתכנית זו של חלוקה העלולה להיות צעד ראשון לקראת מסירת פאלסטינה כולה, או כמעט כולה, לידי היהודים, בעוד שלערבים יישאר רק, או כמעט רק, עבר-הירדן". בין כך ובין כך, הוסיף,

⁴⁰ Sir Eric Drummond נתמנה לשגריר בריטניה ברומא בתחילת נובמבר 1933. לפני כן היה מזכיר של חבר-הלאומים.

⁴¹ Vito Catastini — ראש מדור המאנדאטים במזכירות חבר-הלאומים.

⁴² באותו יום שבו נתקיימה השיחה עם וייצמן (13.11.1933), שלח קאטאסטיני דו"ח אל Frank Walters ממזכירות חבר-הלאומים. אולם עד שוואלטרס העביר את הדו"ח אל Adviser on League of Nations) William Strang מטעם משרד החוץ הבריטי), וסטרנג העבירו למשרד החוץ. עבר למעלה משבוע, והדו"ח נתקבל בלונדון רק ב-21 בנובמבר 1933. כל ההתכתבות בדבר הדו"ח של קאטאסטיני, ותגובות של פקידי משרד החוץ, ראה: F.O., Political, Eastern, Palestine and Transjordan, 371/16927, pp. 433-441.

⁴³ הדו"ח של קאטאסטיני מתפרסם כלשונו ובשלמותו בגנסת 7.

⁴⁴ William Letherbridge Gorell-Barnes, מפקידי "מחלקת המזרח" (Eastern Department), שטיפלה באותה שנה בעיראק, פרס, ערב הסעודית, סוריה, טורקיה, פאלסטינה, עבר-הירדן ו-"minor Arab States".

⁴⁵ Alexander Knox Helm, מפקידי "מחלקת המזרח", ולימים הצייר הראשון של בריטניה במדינת ישראל.

"רעיון החלוקה כולו נראה לי כבלתי־ניתן לביצוע לנוכח הרגשות החזקים שהוא עורר מכבר, ואני משער שאנחנו לא ננסה לסייע לו להתגבר עליהם". ואילו פקיד שלישי⁴² ניסה לשער מה היא מגמתם של האיטלקים: "אני אינני יכול לראות איזה טעם יכול להיות לאיטלקים להתערב בעניין זה. אך אני מתקשה לחשוב שהתערבות זו נועדה רק להיטיב ליהודים".

לבסוף הוחלט לשלוח העתק מן הדו"ח של קאטאסטיני למשרד המושבות. לשגריר בריטניה ברומא ולנציב העליון בארץ. בצירוף בקשה לחוות־דעת.⁴³ כמו כן הוחלט כי מוטב להימנע מלנקוט כל צעד בעניין זה, עד אשר ייוודע טיב פעולתו של תיאודולי ברומא בנושא השיחה שהתעתד לשוחח שם עם סר א. דרזמונד.

מתקבל רושם כי אכן צדקו הבריטים בהערכתם. שתיאודולי הוא סריכזו באתם הימים את הקשר הדיפלומאטי בין האיטלקים ובין וייצמן וההסתדרות הציונית: הוא התכתב עם וייצמן בעניין ביקורו המתוכנן ברומא בדצמבר 1933. הוא דן עמו בפרטי תכנית החלוקה. הוא יצא ונכנס אצל מוסוליני וידע את כוונותיו ביחס ליהודים, ולבסוף הוא קבע את פגישת וייצמן ומוסוליני בפברואר 1934. מעין "שאלו שהפך לפאול". כדברי וייצמן בספר זכרונותיו.⁴⁴

תוכן שיחתם של תיאודולי ודרזמונד ברומא, ב־13 בדצמבר 1933, מאשר בקווים כלליים את אשר ניתן ללמוד מן התעודות הקודמות, ומוסיף עליהן כמה פרטים מעניינים.⁴⁵ תיאודולי הודיע על בקשתם של היהודים ושל הערבים לקיים מושב מיוחד של ועדת המאנדאטים ועל סירובו להיענות להם. מתוך התחשבות באינרטרסיה הבריטיים. הוא הזכיר את כוונתו של וייצמן לבקר אצל מוסוליני, ואת ביטול הפגישה, שנועדה לדצמבר, בשל נסיעתו הבלתי־צפויה של וייצמן לארצות־הברית.⁴⁶ עתה מוסוליני, קבע תיאודולי, "מעוניין ביותר בבעיה, והוא נוטה ליטול על עצמו את התפקיד של מגן היהודים. במידה מסוימת נובעת אולי עמדתו זו

⁴² George William Rendel, ראש "מחלקת המזרח" עד מאי 1938. היה ממתנגדי החריפים של הצעת החלוקה של ועדת פיל.

⁴³ תגובתו של O. G. Williams, ממשרד המושבות, היתה הרבה יותר מאופקת מזו של משרד החוץ, אם כי היא נוסחה בלשון תקיפה: "We presume that if His Majesty's Ambassador at Rome is approached regarding this suggestion either by Dr. Weizmann or by the Italian Government he will adopt an entirely non-committal attitude on the merits of the suggestion and that he will also appreciate that His Majesty's Government do not admit that Italy has any special *locus standi* not shared by the other Powers represented at the Supreme Council of the Allied Powers at San Remo in 1920 which would justify her intervention in matters affecting the policy and administration of Palestine" (F.O., Political, Eastern, Palestine and Transjordan, 371/16928, pp. 12—13).

⁴⁴ 'מסה ומעש', עמ' 364.

⁴⁵ דו"ח של דרזמונד (מיום 13 בדצמבר 1933) על שיחתו עם המארכיז תיאודולי (F.O., Political, Eastern, Palestine and Transjordan, 371/16932, pp. 516—521).

⁴⁶ לדברי תיאודולי הציג וייצמן שד"ר יעקובסון ייסע במקומו לרומא להיפגש עם מוסוליני (שם, עמ' 518—519).

מרגשות תחרות [rivalry] כלפי היטלר, שאת מדיניותו בעניין רדיפת היהודים הוא [מוסולויני] מעריך כבלתי-צודקת וכבלתי-נכונה גם יחד.⁵⁰ תיאודולי אמר שממשלת איטליה מודאגת לנוכח ההתרחשויות המצערות שאירעו בארץ-ישראל, והוא עצמו נכון לכל מאמץ כדי "לסייע בהרגעת הערבים והיהודים" — ובלבד שהדבר לא יפגע, כמובן, במדיניות הבריטית. לצורך זה הוא מתכוון לנסוע לג'נבה, כדי להגיש את הדו"ח השנתי של ועדת המאנדאטים למושב מועצת חברי-הלאומים, ולאחר מכן לפאריז, כדי להיפגש עם הבארון רוטשילד. כמו כן הוא מוכן לבקר בלונדון, כדי לשוחח עם המדינאים הבריטיים, אם אמנם סבורה ממשלת בריטניה שביקורו עשוי להביא תועלת כלשהי.⁵¹

לקראת סוף השיחה נגע תיאודולי גם בעניין הצעתו של וייצמן בדבר חלוקת הארץ. לפי דבריו, הרעיון של וייצמן הוא שיש לרכוז את ההתיישבות היהודית, החקלאית והתעשייתית, בדרומה של הארץ — ליתר דיוק: "מירושלים דרומה" — שכן אזור זה דליל-אוכלוסין, לעומת זאת יישארו בידי הערבים המחוזות שמצפון לירושלים, המיושבים כבר עתה אוכלוסייה ערבית צפופה. תכנית זו לא תביא בהכרח הפרדה בין שני חלקי הארץ, אלא היא תוכל להיחשב גם להבא "ליחידה אחת". אולם מדבריו של תיאודולי משתמע, כי הוא שאל את וייצמן מה יהיה גורלם של היישובים היהודיים, אשר ייכללו בשטח הערבי. ואם כי תשובתו של וייצמן היתה כללית ביותר,⁵² מתקבל רושם שגם בלבו קיננו ספקות

⁵⁰ במשפט האחרון קשה להבחין באיזו מידה הרברים הם פירוש של תיאודולי לעמדתו החדשה של מוסולויני, ובאיזו מידה יש בהם משום הערכה של דרומונד עצמו.

⁵¹ הצעה זו של תיאודולי נדונה באריכות במשרד החוץ ובמשרד המושבות בלונדון. מצד אחד היו הבריטים מעוניינים בביקורו של תיאודולי, כדי לדון עמו בבעיות שנתעוררו. אך מצד שני, הם חששו ליצור תקדים למעין הכרה באיטליה כצד בעניין. לפיכך מצאו לנכון להבהיר לתיאודולי כי הם מוכנים לדון עמו בשאלת ארץ-ישראל בתור יושב ראש ועדת המאנדאטים, ולא בתור נציג הממשלה האיטלקית. תיאודולי קיבל את התנאי. אף על פי כן היה ביקורו רצוף אכזבות. מלכתחילה התברר לו כי לא יוכל להיפגש עם שר המושבות, שכן באותם הימים צריך היה סר פיליפ קונליף-ליסטר לבקר באפריקה. יתר על כן, כשהגיע ללונדון, בשבוע האחרון של ינואר 1934, מצא שבמכתב מאת שני חברי ועדת המאנדאטים, ה.א. ראפארד ופ. אורטס, אשר הזתירו אותו לבל ינהל שיחות עם הבריטים בתור יושב-ראש ועדת המאנדאטים, בלא להיוועץ תחילה בחברי הוועדה, ושלא על דעתם ובהסכמתם, תיאודולי נאלץ לקבל את תביעתם. ומכיוון שנבצר ממנו להופיע הן כיו"ר ועדת המאנדאטים והן כנציג הממשלה האיטלקית — נמנע בכלל מלבקר במשרד המושבות ומלשוחח עם הפקידים הבריטיים. לעומת זאת, בזמן שהותו בלונדון נפגש תיאודולי עם וייצמן, וקבע את המועד לפגישתו האחרונה עם מוסולויני (תיאודולי, עמ' 170).

ברומא, התייעוד על נושא זה: F.O., Political, Eastern, Palestine and Transjordan, 371/16932, pp. 516—517, 523—525; 371/17876, pp. 243—249, 252—253, 269—271, 275—277.

"Dr. Weizmann had answered that this was ultimately a matter of finance" ⁵² (F.O., Political, Eastern, Palestine and Transjordan, 371/16932, p. 520)

בדבר טיבה של אותה "אחדות" העתידה להשתמר.⁵⁸

על סמך המקורות משנת 1933 אשר נדונו עד כאן, נראה כי בפגישה שנתקימה באותה שנה, ובמעעים הדיפלומטיים שנתלוו אליה נדונו בראש וראשונה בעית יהודי גרמניה והאפשרות או הנכונות של מוסוליני להתערב להקלת מצבם. לאחר שנתייתו הישירה של מוסוליני אל היטלר בנושא זה נדחתה בתקיפות, הוא ניסה להשפיע על הארגונים היהודיים שיחדלו מתגובתם הפומבית נגד המשטר הנאצי, או שלפחות ירכזו אותה. טכסיס זה נכשל לנוכח אי-הצלחתו של הרב סאצ'רדוטי ובשל סירובו של וייצמן לתת יד לדבר. ואילו וייצמן העלה מצדו את הרעיון למצוא פתרון לבעית ארץ-ישראל בדרך של חלוקה טריטוריאלית בין יהודים לערבים, והצעתו מצאה אוזן קשבת אצל מוסוליני.

אמנם כל הידיעות שנשתמרו על נושא אחרון זה, הן — עד כמה שידיעתי מגעת — ממקורות איטלקיים.⁵⁹ קיימת אפוא אפשרות לטעון שכל העניין לא היה ולא נברא, ושהאיטלקים בדו מלבם את הפרשה כולה, כדי להוליך שולל את הבריטים וכדי להבאיש את ריחו של וייצמן בעיניהם. אך סברה זו איננה מתקבלת על הדעת, לא ייתכן שהאיטלקים המציאו את הפרטים המרובים הכלולים בדו"חותיהם, כגון הצעתו של וייצמן שיעקובסון ייפגש במקומו עם מוסוליני, כדי לדון בפרטי תכנית החלוקה, ולא ברור לאיזו תועלת יכלו האיטלקים לצפות מתחבולה מסורבלת מעין זו, שבסופו של דבר עשויה היתה רק להבאיש את ריחם שלהם בעיני כל הצדדים.

יתר על כן, אם נקבל את מהימנותן של הידיעות בדבר הצעתו של וייצמן, ניתן להבין את משמעותם של דברים שנחפרסמו במרוצת השנים 1933—1934, וכן כמה פסקאות מן השיחה הרביעית, והאחרונה, של וייצמן ומוסוליני, אשר היו עד כה סתומים, או שנחפרשו אך בדוחק רב.

ב־8 בספטמבר 1933 — בשעה שלפי דברי תיאודולי נשאו ונחטו עם וייצמן להועדת פגישה נוספת עם מוסוליני — הגיב עיתונה הרשמי של המפלגה הפאשיסטית, 'איל פופולו ד'איטליה', על דיוני הקונגרס הציוני שנתקיים בפראג, במאמר מערכת, שבו נאמר בין השאר: "בסופו של דבר אין לבעיה היהודית אלא פתרון אחד: מדינה יהודית בפאלסטינה. ההצהרות [שהושמעו] בפראג, אשר הוקיעו את ההתבוללות מכל סוג שהוא, ואשר הכריזו בפירוש שהיהדות איננה דת אלא לאום, מחייבות יותר ויותר ללכת לקראת פתרון אינטגרלי וסופי זה."⁶⁰ דברים מפורשים בזכות תכנית החלוקה נתפרסמו באותו עיתון חודשים אחדים

⁵⁸ גם קאטאסטיני, בשיחה עם דרומונד ב־29 בדצמבר 1933, הביע את דעתו כי תכניתו של וייצמן, ותכונה כאשר תכונה, "תביא למעשה בסופו של דבר לידי [יצירת] שתי מדינות" (F.O., Political, Eastern, Palestine and Transjordan, 371/17876, p. 245).

⁵⁹ שהרי התעודות במשרד החוץ הבריטי, הדנות בנושא זה, מבוססות על הומר שהתקבל מן האיטלקים.

⁶⁰ "Saggezza", *Il Popolo d'Italia*, 8.9.1933

לאחר מכן.⁵⁶ תחת הכותרת "פתרון" הזכיר 'איל פופולו ד'איטליה' מאמר שהופיע באותם הימים בכתב-עת צרפתי, ושבו הציג המחבר את השאלה "האם יש פתרון לבעיה היהודית?"⁵⁷ אכן התשובה היא כי יש פתרון, והוא: הקמת מדינה יהודית בפאלסטינה, במקום אותו "בית לאומי", שהוא מושג מעורפל וחסר תוכן משפטי של ממש. אין צורך שמדינה זו תשתרע על כל שטחה של פאלסטינה; ואולי אפילו רצוי שהיא תכלול רק חלק ממנה — כגון את שפלת החוף — כדי שייקל להשיג את הסכמת הערבים. ממילא לא יעלה על דעת איש, כי ניתן לקלוט בפאלסטינה את כל 18 מיליון היהודים המפוזרים בעולם. העיקר הוא כי תוקם מדינה, שבה יכירו כל המעצמות. עצם קיומה יפתור את הבעיה של כל היהודים, שכן גם אלו שיוסיפו לגור מחוצה לה יוכלו לקבל, אם ירצו בכך, את האזרחות של המדינה החדשה.

אמנם ניכר כי בדברים אלו נתערבבו הצעותיו של העיתונאי הצרפתי וגיטוחים שהיו אופייניים ללקסיקון של הביטאון הפאשיסטי, אולם דעתו של העיתון איננה מוטלת בספק: יש קשיים בביצוע הפתרון המוצע, אך "מכל מקום זה פתרון".⁵⁸ מאמר מערכת זה נתפרסם בעיתונו של מוסוליני בבוקר ה-17 בפברואר 1934, כלומר באותו יום עצמו שבו נתקיימה הפגישה הרביעית של וייצמן ומוסוליני. כלום ייתכן שהיה זה רק עניין של מקרה?

הפעם נקבעה הפגישה באמצעות המארקזי תיאודולי,⁵⁹ אשר טיפל בעניין זה מאז המחצית השנייה של שנת 1933. קדמה לה שיחת הכנה של הדיפלומאט האיטלקי פ. קוארוני עם א. יעקובסון,⁶⁰ שסייע לוויצמן בכל הנוגע לפעילותו המדינית באיטליה.⁶¹

⁵⁶ "Una soluzione", *Il Popolo d'Italia*, 17.2.1934

⁵⁷ *Mercure de France*, חוב' פברואר 1934.

⁵⁸ השבועון הציוני באיטליה, *Israel* (15—22.2.1934), הפנה את תשומת-לב קוראיו אל המאמר ב'איל פופולו ד'איטליה', והעיר כי אין זאת הפעם הראשונה שמתפרסמת בעיתונות העולם הצעות בזכות חלוקת הארץ. אף על פי כן — הוסיף בעל הטור, ד"ר ש.א. נכון — ראוי שנתייחס להצעה זו בחיוב, אם אמנם השטח שיוצע יספיק למילוי משימות התנועה הציונית בקליטת עלייה ובהתיישבות.

⁵⁹ וייצמן, 'מסה ומעש', עמ' 364; תיאודולי, עמ' 170.

⁶⁰ לפי הדו"ח ששלח יעקובסון לארתור לוריא (המזכיר המדיני של הנהלת הסוכנות היהודית בלונדון) ב-13 בפברואר 1934 (אצ"מ, Z4/1324). הוא נפגש עם Biancheri, אשר עמד להשתתף בג'נבה בישיבת הוועדה המכינה את משאל-העם בסאר; ועם P. Quaroni, ששימש באותה עת כמנהל המחלקה המדינית במשרד החוץ. בשעת כתיבת הדו"ח נקבעו ליעקובסון פגישות גם עם G.B. Guarnaschelli — מנהל מחלקת המזרח התיכון במשרד החוץ — עם G. Scarpa ועם המארקזי תיאודולי, אך לא ידוע אם כל הפגישות הללו נתקיימו כמתוכנן. השמות של המדינאים האיטלקים נזכרים בדו"ח בשיבושים רבים.

⁶¹ לפני הפגישה באפריל 1933 ביקש וייצמן מיעקובסון להפסיק את שליחותו בסוריה — שם עשה לקשירת קשרים עם מדינאים ערביים — ולבוא לירושלים כדי להיוועץ בו לפני נסיעתו לרומא. (F.O., Political, Eastern, Palestine and Transjordan, 371/16930.)

שלא כבפעם הקודמת, לא מצא וייצמן לנתוץ להודיע לבריטים על השיחה העתידה להתקיים. למרות זאת הגיעה הידיעה באיזו דרך לאוזני שגריר בריטניה ברומא; הוא העבירה לממונים עליו בלונדון, וביקש את חוות־דעתם אם רצוי שיפנה למארכיו תיאודולי כדי "ליעץ לו דבר מה" בנדון.⁶² במשרד החוץ לא הטילו ספק בדבר, כי דרומונד התכוון לאפשרות שתידון שוב תכנית החלוקה, ומשום כך נטו להשיב לו בחיוב. אבל במשרד המושבות סברו אחרת: הצעת החלוקה, כפי שהועלתה עד אז, נראתה להם מעורפלת כל כך, שלא ראו צורך לסטות בגללה מן העיקרון של "non-committal attitude", שהחליטו עליו שנה לפני כן; מה גם שהם רצו למנוע רושם, כאילו היתה ממשלת הוד מלכותו מוכנה לדון בשינוי כלשהו במדיניותה. ברנח זו השיב אפוא משרד החוץ לדרומונד, ב־13 בפברואר 1934.⁶³

על הפגישה עצמה, שנתקיימה כאמור ב־17 בפברואר 1934, ועל הנושאים שנדונו במהלכה נשתמרו כמה מקורות מסוגים שונים.

וייצמן ציין בספר זכרונותיו כי "זו היתה הארוכה בשיחות והחשובה בתוכנה". אף על פי כן, הוא סיפר עליה רק זאת, כי מוסוליני "היה אדיב מאד, ודיבר גלויות על צירוף רומא־פאריס־לונדון, שהוא, אמר, הצירוף ההגיגני היחיד בשביל איטליה. הוא דיבר גם על התעשייה הכימית ועל מחסורה של איטליה ברפואות, שאפשר ליצרן בארץ־ישראל. הוא הצטער שאותות הרצון שלו כלפי לונדון ופאריס לא זכו למענה כלשהו" (עמ' 364).

גם תיאודולי הזכיר בספרו את שיחת מוסוליני עם אותו "יהודי רוסי, ערום, פיקח ומסוכן". הוא עצמו נכח בה, ותוכנה נחרת בזכרונו, כי "היתה זאת פגישה מעניינת ביותר, שנמשכה שעה וחצי [...] ובמהלכה] ניתחו שני האישים — כה שונים באופיים, אך כה דומים במזגם — את הבעיה היהודית באירופה בכלל ובפאלסטינה בפרט".⁶⁴ אכן, כפי שנראה להלן, הוסיף תיאודולי בהמשך דבריו פרטים מעניינים אחדים על מסקנות השיחה, שלא נודעו ממקורות אחרים.

נוסף על זכרונות אלו, נשתמרו מן הפגישה שני דו"חות, שנועדו לכאורה לתאר

353 p.). ובדצמבר 1933. כאשר נאלץ וייצמן לבטל את פגישתו המתוכננת עם מוסוליני, הציע כי יעקובסון ייסע לאותה פגישה (F.O., Political, Eastern, Palestine and Transjordan, 371/16932, pp. 518—519).

⁶² בין דרומונד ותיאודולי נהדקו קשרי ידידות במשך השנים שעבדו יחד בחבר־הלאומים (ראה תיאודולי, עמ' 179). יחס זה משתקף היטב במכתבי דרומונד למשרד החוץ הבריטי, שבהם הדגיש את האמון שהוא נוטן בדבריו של תיאודולי, ואת הערכתו לנסיונו המיוחד במגעיו עם הערבים. במשרד החוץ נטו לקבל את הערכתו של דרומונד, ואילו במשרד המושבות היו הרבה יותר מסייגים.

⁶³ כל ההתכתבות בנושא, מן המברק של דרומונד מיום 8 בפברואר 1934 ועד לטיוטה של תשובת משרד החוץ: F.O., Political, Eastern, Palestine and Transjordan, 371/17876, pp. 278—283; עכדת משרד המושבות מובאת לעיל, בהערה 46.

⁶⁴ תיאודולי, עמ' 170—171. בהמשך דבריו מכנה תיאודולי את וייצמן "היהודי הרוסי" האנגלי־האמריקני.

את מהלכה בשלמות; אחד נתחבר בידי יעקובסון בשביל ההנהלה הציונית.⁶⁵ והשני נתחבר בידי דרומונד, על סמך מה שסיפר לו וייצמן, בשביל משרד החוץ הבריטי.⁶⁶

שני הדו"חות נתחברו אפוא באותה עת, ביום השיחה או בסמוך לו, ומוצאם מאותו מקור — שכן גם מה שכתב יעקובסון היה בוודאי על דעתו של וייצמן ובהסכמתו המפורשת. אף על פי כן יש הבדלים ניכרים ביניהם: נושאים אחדים הנזכרים באחד אינם נזכרים באחר, או שההטעמה שונה. ייתכן אפוא שמן ההשוואה הביקורתית של כל המקורות ניתן ללמוד לא רק על כלל הנושאים שנדונו, אלא גם מה היה וייצמן מעוניין להודיע לכל אחד משני הצדדים, ומה היה מעוניין להסתיר.

לפי התיאור של יעקובסון נדונה בתחילת השיחה הבעיה המרכזית של אותה תקופה, היא שאלת יהודי גרמניה, וייצמן הדגיש כי מצבם מחמיר והולך, ורבים מהם, ובייחוד הצעירים, רוצים לעלות ארצה. תוקפנותה של גרמניה הנאצית מופנית עתה בעיקר כנגד היהודים, כי הם החלשים ביותר. אולם לימים היא תאיים על אוסטריה, על שלום העולם ועל התרבות האנושית כולה. מוסוליני הסכים להערכה זו: אכן, הוא תקיף בדעתו להוסיף ולתמוך בדולפוס.⁶⁷ ואף עושה לפרסום "הצהרה מטעם שלוש המעצמות"; אלא שהבריטים "איטיים", ואינם נוחים לשיתוף פעולה. מוסוליני שאל כבר בתחילת השיחה, אם לא ניסה וייצמן להשפיע על הגרמנים, וייצמן הבין כנראה, שמוסוליני מרמז להצעה משנת 1933 בדבר הפסקת

⁶⁵ הדו"ח של יעקובסון נתחבר כנראה ביום השיחה עצמו. מדו"ח זה, הכתוב בצרפתית, ראיתי שני עותקים: אחד השמור בארכיון הציוני המרכזי (Z 4/10347 I), שבו השתמשתי בעבודה זו. השני שמור בגנון וייצמן ברחובות, והוא נתפרסם ב, Renzo De Felice, *Gli ebrei italiani sotto il fascismo*, pp. 574—576. ההבדלים בין שני העותקים מועטים, וסגנוניים בלבד. כשנתיים לאחר השיחה, ב־1936, כאשר היחסים בין התנועה הציונית לבין הממשלה הפאשיסטית כבר נשתנו לחלוטין, שיגר וייצמן למשרד המושבות הבריטי תזכיר על נסיונות החדירה של האיטלקים במזרח התיכון, וצירף אליו גם קטע קצר מתוך איזה דו"ח על אותה שיחה (F.O., Political, Eastern, General, 371/19983, p. 232). ועיין על כך בהערה 70. על תזכיר זה של וייצמן מבוססים הסעיפים 11—16 של הסיכום שהוכן במשרד החוץ בשנת 1936 (ראה נספח 4).

⁶⁶ מידי דרומונד קיים, נוסף על הדו"ח, גם מכתב השלמה. את הדו"ח שלה דרומונד ב־19 בפברואר 1934 אל סר ג'והן סאיימון, שר החוץ, וזה העבירו לטיפול מחלקת המזרח התיכון (F.O., Political, Eastern, Palestine and Transjordan, 371/17876, pp. 284—287) את מכתב ההשלמה, הן ביחסי איטליה-גרמניה, שלח דרומונד באותו תאריך למשרד החוץ לידי Sir Robert G. Vansittart (Permanent Under Secretary of State), כדי שיועבר לידיעת המחלקה הנוגעת בדבר (F.O., Political, Southern, Austria, 371/18363, pp. 247—249). למעשה חילק אפוא דרומונד את הדו"ח שלו לשני חלקים מטעמים של נזהל משרדי, ודומה כי לענייננו מותר לראות את שני החלקים כדו"ח אחד.

⁶⁷ דולפוס ביקר ברומא ביקור רשמי בימים 14—16 במארכ 1934, ומוסוליני קיבלו באהדה מופגנת, ואילו בפגישתם הראשונה של היטלר ומוסוליני, ב־14—15 ביוני 1934, שררה כנראה אווירה קרירה.

התגובה הפומבית האנטי־נאצית, והשיב מיד ובתקיפות כי "כבר אמר לו בפעם הקודמת שאין הוא מנהל משא ומתן עם חיות". עניין זה ירד אפוא מן הפרק. האיום על היהודים ועל העולם כולה, המשתמע ממדיניותה של גרמניה הנאצית, ושאלת הברית, או ההצהרה המשותפת של איטליה, צרפת ובריטניה, נזכרים בצורה זו או אחרת גם בספרי הזכרונות של וייצמן ושל תיאודולי, והם הנושאים היחידים שזכרו בדו"ח של דרומונד, שנועד למחלקת מערב אירופה. מתקבל הרושם כי דרומונד לא נתרשם כל כך מעצמת הסכנה הזאת, והוא חשש הרבה יותר מפני האפשרות של התקרבות איטליה וצרפת, מאחורי גבה של בריטניה, במסווה של ברית משולשת.⁶⁸

לעומת זאת, רובו של הדו"ח שהעביר דרומונד למחלקת המזרח התיכון דן בשאלת ארץ־ישראל ובהצעות שנדונו בין וייצמן ומוסוליני לפתרון בעיה זו.⁶⁹ וייצמן סיפר, כי בהיותו ברומא בדרכו לארץ־ישראל נפגש עם מוסוליני, וזה קיבלו בלבביות יתירה, לדבריו, שאל אותו מוסוליני "אם אי־אפשר היה להלק את פאלסטינה לקאנטונים, שיועזו חלקם ליהודים וחלקם לערבים". על כך השיב וייצמן, שחלוקה כזו כבר קיימת למעשה, שכן כ־75% מן הערבים חיים באזורים הרריים, בעוד שהיהודים יושבים בעיקר לאורך החוף ובעמק (במקור - plain). אולם מוסוליני העיר מיד כי כוונתו היתה שחלוקה זו תביא, בסופו של דבר, להקמת מדינה יהודית. יתר על כן, מוסוליני הוסיף שאם ינסו הערבים לעורר מהומות, הוא יוכל לכפות עליהם לשמור על הסדר, שכן יש בכוחו להפעיל עליהם השפעה חזקה. זה תוכן השיחה עם מוסוליני, כפי שסיפרו וייצמן לשגריר הבריטי, ואילו שאר הדברים בדו"ח של דרומונד הם הערות שהעירו הוא וייצמן בשיחתם. אשר לדברי מוסוליני בזכות הקמת מדינה יהודית, הודיע וייצמן לדרומונד כי הוא מצדו מעולם לא דיבר על כך.⁷⁰ ובעניין השפעתו של מוסוליני על הערבים העיר דרומונד בשמץ של אירוניה, כי "ייתכן שבנושא זה נוטה מר מוסוליני להעריך את כוחו הערכת יתר". הרושם הכללי של דרומונד היה כי וייצמן הוא מדינאי מתון, המתנסה

⁶⁸ לפי מכתב של דרומונד לזואנסיטארט, מיום 19 בפברואר 1934. דרומונד מצא ראייה לחששותיו בדברי וייצמן, שמוסוליני אמר לו כי "הוא קרוב אל פאריז ואולי יותר ממה שסבור הוא, ד"ר וייצמן". ועל כך הוסיף דרומונד מהרהורי לבו: "ייתכן שמתקדם דבר מה בין צרפת ואיטליה" (F.O., Political, Southern, Austria, 371/18363, pp. 247—249).

⁶⁹ המכתב מתפרסם כלשונו ובשלמותו בנספח 8, ראוי לציין כי זו הפעם הראשונה, שווייצמן שוחח על נושא זה עם הבריטים, וכנראה עשה זאת רק משום שודע לו שהם כבר שמעו על כך.

⁷⁰ בקטע שצירף וייצמן ב־1936 אל תזכירו למשרד המושבות (ראה הערה 65) — נאמר כי תגובתו על הצעת מוסוליני להקים מדינה יהודית היתה: "I replied that we were under a British Mandate and would remain so; he [Mussolini] at once changed the conversation". זה "החידוש" היחיד שבקטע זה, אולם כהתחשב בשינוי שחל באותן השנים ביחסים שבין התנועה הציונית לבין הממשלה הפאשיסטית, אין קטע זה יכול לשמש כעדות מהימנה על מה שנאמר ב־1934.

בקשיים גדולים מרצונו לבלום את הקיצונים שבמתנה הציוני, המבקרים קשות את מדיניות ממשלת בריטניה בביצוע המאנדאט על ארץ־ישראל.⁷¹ הדיון בשאלת עתידה של ארץ־ישראל אינו נזכר אפילו ברמז בספרו של וייצמן. היאודוללי, לעומת זאת, כתב בקצרה כי "המסקנה היתה שמוסוליני הצהיר שפאלסטינה עשויה להיות נחוצה ומועילה ל[מדיניותה של] איטליה בים התיכון, בתנאי שהיהודים לא ישעבדו אותה לממשלת לונדון. הוא יסייע אפוא לווייצמן בהקמת ימייה ציונית (ואכן נחנך בציביטאבוקיה)⁷² קורס מיוחד כדי להסמיך קציני־ים (יהודיים). כמורכב יוכלו הציונים ללמוד באיטליה, בקאנרטה⁷³ ובשדות־תעופה אחרים, בבתי־ספר להסמכת טייסים" (עמ' 170). משמע: מוסוליני היה מעוניין לראות בקצו של שלטון הבריטים בארץ־ישראל, שבמקומו ימצא הסדר אחר, שבו יוכלו "היהודים" לקבוע את האורגניזציה הפוליטית.

אמנם לווייצמן לא היה כל קשר עם בית־הספר הימי של בית־ר בצ'יביטאבוקיה, שבהקמתו טיפלה, בדיוק באותה תקופה, הנהגת התנועה הרביזיוניסטית באיטליה. ביזמתו של ז'בוטינסקי,⁷⁴ אבל מוסוליני לא היה כנראה בקיא בעניינים הפנימיים של התנועה הציונית במידה מספקת להבהנה בין זרמיה השונים. הצעתו לסייע באימון קציני־ים וטייסים, על רקע הצהרתו בדבר שינוי הממשל בארץ, היתה בעלת משמעות פוליטית ברורה.

בחלק השני של הדו"ח של יעקובסון נמסר על הדיון בשאלת ארץ־ישראל. אמנם לא נאמר בו דבר על הצעת החלוקה, והמלים "חלוקה", "קאנטונים" וכדו' אינן מופיעות בו כלל. אך קשה מאוד להבין את משמעות הדברים שנאמרו, אלא אם כן נפרש אותם על רקע הדיון בהצעת החלוקה.

דברי שני המדינאים בנושא זה הם לעתים מקוטעים למדי. האם דנו במתכוון רק בנקודות אחדות, שהיו עוד טעונות הבהרה, מתוך הנחה שהעניין בכללותו כבר

⁷¹ בסוף המכתב הזכיר דרומונד, כי וייצמן סיפר לו על הקשיים שנתעוררו בארץ בקליטת הפלייה הגדולה מגרמניה. יתירה מזו: המוני פליטים נוספים מצאו מקלט בארצות אחרות — כגון צרפת, פולין וצ'כוסלובקיה — ונוכחותם שם עוררה רגשות אנטישמיים בקרב האוכלוסייה המקומית. בדברים אלו נתכוון כנראה וייצמן להזהיר את הבריטים כי הם יועמדו בעתיד הקרוב בפני בעיית פליטים, שלא היתה כמותה בממדיה, ושחייב פתרונות בלתי שגרתיים. הן במפעלי פיתוח חדשים בארץ והן בזירת המדיניות הבינלאומית.

⁷² Civitavecchia, עיירה על שפת הים לא הרחק מרומא, ששם היה בית־ספר לקציני־ים.

⁷³ Caserta, מקום שבו היה בית־הספר לטיס של היל האויר האיטלקי.

⁷⁴ בית־הספר הימי של בית־ר בצ'יביטאבוקיה נפתח ב־1934, ונתקיים עד ראשית 1938. מונוגרפיה מקיפה ומצוידת בתיעוד ממצה: Leone Carpi, *Come e dove rinacque la marina d'Israele: La scuola marittima del Bethar a Civitavecchia* (Roma, 1967). ספרו של ירמיהו הלפרן ('החייחית הימאות העברית' [הדר, תשכ"א]) נותן רק תמונה חלקית של המפעל, ובדרך כלל סובייקטיבית מאוד. אשר לקורסים לטיס, אולי דובר גם עליהם במסגרת המשא ומתן להקמת בית־הספר הימי או בסמוך לאותה תקופה. מכל מקום, הדבר לא נתבצע.

ידוע, או שמא חלו בטיטות הדו"ח ידי העורכים — וייצמן ויעקובסון — אשר היו מעוניינים שלא כל מה שנאמר באותו נושא יגיע לידיעת ההנהלה של התנועה הציונית? קשה לפסוק בשאלה זו; אולם בהתחשב במה שמסר וייצמן עצמו בשיחתו עם גג'יר בריטניה ברומא, נראה כי האפשרות השנייה היא המתקבלת על הדעת יותר.

כך או אחרת, לפי הדו"ח פתח מוסוליני ואמר: "באשר לפאלסטינה, עליכם להקים מדינה יהודית. כבר שוחחתי עם הערבים. אני סבור שניתן להגיע להסכם. הערבים אומרים שהיהודים צריכים לקבוע את בירתם בהל-אביב". וייצמן הסכים לחלקה הראשון של הפסקה, וציון כי "מדינה, גם אם שטחה קטן, היא הנקודה הארכימדית" לפתרון הבעיה. מוסוליני נענה לאתגר, והתחיל לפתח את הרעיון החביב עליו — שנרמז גם במאמר שנתפרסם באותו בוקר ביאיל פופולו ד'איטליה — בדבר החשיבות הגורלית הנודעת למסגרת ממלכתית עצמאית, המוכרת עלי-ידי אומות העולם, לגבי קיום הלאומים. אך הוא הפסיק דיון "היסטוריוסופי" זה, כאילו נזכר לפתע כי וייצמן לא השיב על שאלתו בעניין ירושלים, ושאל: "אכל מה דעתך בעניין ירושלים?"

וייצמן לא נבדן: הוא הזכיר כי היהודים הם מכבר רוב באוכלוסיית העיר, אך הוא מוכן ליעץ לידידיו שלא להסתמך על כך, בהתחשב באופיה המיוחד של העיר, הקדושה לשלוש דתות. עם זאת הוסיף וייצמן משפט דיפלומאטי מחוכם: "דבר אחד צריך להיות ברור מעל לכל ספק: אם ירושלים לא תהיה בירה יהודית, היא גם לא תוכל בשום אופן להיות בירה ערבית. שכן קיים גם העולם הנוצרי". תשובה זו היתה לטעמו של מוסוליני, ירושלים "נוצרית", שלא תיכלל לא במדינה יהודית ולא במדינה ערבית. יכלה להיות מטרה נוחה לתביעות האיטלקים. הוא שיבח אפוא את דבריו של וייצמן, והבטיח לו את תמיכתו בתכנית "בשעה שנגיע לביצועה המעשי".²⁰

בחלק השלישי והאחרון של הדו"ח מוסר יעקובסון על הצד השני של המשא-ומתן: במה יוכל וייצמן לגמול לממשלה הפאשיסטית על תמיכתה? מסתבר כי גם על כך כבר דיברו וייצמן ותיאודולי;²¹ אלא שלמעשה היה לווייצמן מעט מאוד מה להציע. הוא הביע את נכונותו לשוחח עם כמה מידידיו בקרב המדינאים הבריטיים כדי לסייע ביישור ההדורים ביניהם לבין הממשלה הפאשיסטית. כמו כן דובר על הסיוע שיוכל וייצמן להושיט לתעשייה הכימית האיטלקית, כדי לשחררה מן התלות בתעשייה הגרמנית. "אוכל להעמיד לרשותך", הבטיח וייצמן למוסוליני,

²⁰ כמה חודשים לאחר מכן אמר מוסוליני בראיון שהעניק לנחום גולדמן: "Mais vous devez créer un Etat Juif. Je suis sioniste moi. Je l'ai déjà dit au Dr. Weizmann. Vous devez avoir un véritable Etat et non pas le ridicule Home National que les Anglais vous ont offert. Je vous aiderai à créer un Etat Juif" (Jacob Dränger, *Nahoum Goldmann*, [Paris, 1956], II, 229).

²¹ לפי הדו"ח של יעקובסון אמר וייצמן למוסוליני: "M. Theodoli m'a demandé qu'est ce que nous pouvons faire pour les intérêts italiens en Palestine".

"צוות שלם של כימאים בעלי רמה מדעית גבוהה ביותר. אנשים מומחים, מהימנים ונאמנים, ששאיתם האחת תהיה: לסייע לאיטליה ולהניק לגרמניה. במקרה הצורך, נוכל גם למצוא את ההון הדרוש". בכך נסתיימה השיחה. לפי הדו"ח של יעקובסון, נושא אחרון זה, עניין הסיוע לתעשייה הכימית האיטלקית, לא נזכר כמובן בשיחת וייצמן עם דרומונד. לעומת זאת הוא נרמז בספרו של וייצמן,⁷⁷ וכן הוא נזכר בפירוש בזכרונותיו של תיאודולי (עמ' 171). מסתבר כי האיטלקים מינו לצורך זה ועדה מיוחדת בראשותו של ניקולה פאראבאנו, מדען וחבר האקדמיה האיטלקית, וייצמן נפגש עמו למחרת, כדי לדון בפרטי ביצוע התכנית.

לפי עדותו של תיאודולי, שנכח גם בפגישה זו, הגיעו שני המדענים להבנה מלאה, ובלא כל קשיים. הוא אף הוסיף, כי עקב הסכמה זו הורה מוסוליני אישית להקל במתן רישיונות לפליטים יהודיים מגרמניה, חלקם בעלי מקצוע שהורשו להשתקע באיטליה ולעסוק במקצועם, וחלקם סטודנטים שהורשו לבוא להשלים את לימודיהם באוניברסיטאות איטלקיות. מלבד זאת הושיטו השלטונות האיטלקיים סיוע רב לרבבות יהודים, שעברו בשנים ההן דרך גמלי איטליה, מרביתם בדרך לארץ-ישראל.⁷⁸

מעודד מהצלחה זו, ניסה וייצמן גם דרך אחרת, ובטרם עזב את רומא ביקש מאת דרומונד לבדוק, באמצעות נציגות בריטניה ליד הכס הקדוש, אם יוכל להת-קבל לראיון אצל מזכיר מדינת הוואטיקאן, הקארדינאל פאצ'ולי,⁷⁹ לכשישוב מן הארץ כעבור חודשיים. וייצמן אמנם לא הזכיר את הנושאים שעליהם התכוון לדון עם הקארדינאל, ואין שום ראיה כי היה בדעתו לקשור באיוו צורה שהיא ראיון זה לשיחותיו עם מוסוליני. אולם אפשרות כזאת איננה בלתי-מתקבלת על הדעת לחלוטין, שכן תכנית הנוגעת לעתידה של פאלסטינה ובה מדובר בפירוש גם על עתידה של ירושלים, היתה בוודאי עשויה לעניין את הצמרת הפוליטית של הוואטיקאן.

כך או אחרת, לגישוש זה של וייצמן לא נמצאה אוזן קשבת. ממזכירות מדינת הוואטיקאן השיבו כי הקארדינאל "איננו משתוקק ביותר לקבל את פני ד"ר וייצמן", משום שצעד זה עלול לפגוע בעמי ערב. עם זאת, הוסיף אותו מקור, "הקארדינאל חפץ מאוד למנוע פגיעה ברגשותיו של ד"ר וייצמן", והוא ביקש אפוא להודיע לו כי הסירוב נובע "מעומס יתר בעבודה, או מסיבה אחרת כלשהי מסוג זה". דרומונד, כפי הנראה, לא דאג כל כך לרגישותו של וייצמן; הוא הודיע לו במלים אדיבות אך ברורות, כי הקארדינאל חושש מן המשמעות הפוליטית

⁷⁷ ב'מסה ומעש', עמ' 364, נזכר דיון בשאלת "התעשייה הכימית" באיטליה, אך וייצמן מציין כי המדובר היה במחסור בתרופות שאפשר היה ליצרן בא". אולם במקרה זה מהימנים עלינו הדברים שכתב יעקובסון בדו"ח. מה גם שהם מתאשרים בזכרונותיו של תיאודולי.

⁷⁸ זה לא מנע את מוסוליני מלשוב ולהחריף, באותה שעה ממש, את התקפותיו נגד יהודי איטליה, ובעיקר נגד הציונים שבהם (פרטים על כך ראה: De Felice, *op. cit.*, 162—184).

⁷⁹ Pacelli, שהיה חמש שנים לאחר מכן לאפיפיור פיוס ה-12.

שעוללים ליחס לפגישה זו, ויפץ לו לזוטר, בתנאים אלה, על כוונתו לפנות אליו.⁸⁰ בכך נסה היימה למעשה פרשת פעילותו האישית והישירה של וייצמן באיטליה. אמנם היו עוד כמה מגעים דיפלומטיים בין מנהיגים ציוניים לבין מדינאים איטלקיים עד אמצע שנת 1937, ובכמה הזדמנויות חזרו האיטלקים והציעו שווייצמן ייסע לרומא להיפגש עם מוסוליני.⁸¹ אך הזמנות אלו לא נענו. משבר מלחמת חבש ב־1935, הקמת הקיסרות האיטלקית, התרפת היהסים עם פריטניה, ולבסוף הידוק הקשרים עם גרמניה הנאצית — שהחל להסתמן עם התמנותו של ציאנו לשר החוץ, ביוני 1936 — שכנעו כנראה את וייצמן כי שום תועלת לא תצמח לתנועה הציונית מתמיכתה, כביכול, של ממשלת איטליה; אפילו לא בטכסיס מדיני במאבק הגובר והולך נגד המדיניות הפריטית. אך מעניין שרעיון הקמתה של מדינה יהודית לא נשכח מלבו של מוסוליני עוד כמה שנים. לפחות עד תחילת 1938. שכן ב"גילוי דעת" מ־16.2.38, שנועד לפתוח רשמית במדיניות רדיפת היהודים, הוא כתב באחד הסעיפים: "החוגים הרשמיים ברומא סבורים, שהבעיה היהודית העולמית יכולה לבוא על פתרונה רק בדרך אחת: על ידי כך שתוקם באיזה מקום בעולם, לא בפאלסטינה, מדינה יהודית. מדינה במובנו המלא של המושג, שתוכל ליצג את כל המוני היהודים המפוזרים בארצות שונות."⁸² ולהגן עליהם בצינורות הדיפלומטיים והקונסולאריים המקוריים בליים". אכן, אם נתעלם מן המאמר המוטגר "לא בפאלסטינה" — שהוכנס, לפי עדות ציאנו, ברגע האחרון ועקב התערבותו האישית⁸³ — נוכל להיווכח בדמיונו של סעיף זה לדברים שנאמרו בשיחות וייצמן ומוסוליני בשנים 1933—1934.

⁸⁰ F.O., Political, Southern, Italy, 371/18430, pp. 18—20.

⁸¹ ביום 13 בנובמבר 1934 נפגש נחום גולדמן עם מוסוליני (ראו הערה 75). בסוף אוקטובר 1935 ניסה שגריר איטליה בלונדון לשכנע את וייצמן להשתדל שלא תופעלנה "הסאנקציות" ביחסיהם סחר שבין איטליה לפאלסטינה (De Felice, *op. cit.*, pp. 206—207). בסוף מאי או בתחילת יוני 1936 נפגש דב [הוז] עם תיאודולי בגינבה (אצ"מ S 25/1322, מכתב מאת "דב" אל משה [שרת] מיום 3 ביוני 1936). ימים אחדים לאחר מכן נפגש גולדמן עם תיאודולי (אצ"מ S 25/1322, מכתב מאת נ. גולדמן לדוד בן גוריון מיום 15 ביוני 1936); בפגישה זו ביקש תיאודולי מאת גולדמן לשכנע את וייצמן לנסוע לרומא כדי להיפגש שוב עם מוסוליני. שיחה מעניינת היתה ביולי 1936, בקהיר, לראש שירותי התעמולה הפאשיסטית במקום עם אינה "נציג" של הסוכנות היהודית (F.O., Political, Eastern, General, 371/19983, pp. 234—235). שיחה זו נזכרת גם בסידור של משרד החוץ הבריטי משנת 1936 (עיין בנספח 4, סעיף 12). שתי שיחות היו ברומא, בימים 3—4 במאי 1937, לגולדמן עם תיאודולי (אצ"מ, S 25/1322). לבסוף, ב־4 במאי 1937, שוחח גולדמן עם הריון ציאנו (אצ"מ, S 25/1322); גם ציאנו הציג שווייצמן ישוב להיפגש עם מוסוליני.

⁸² Informazione diplomatica, מס' 14, מיום 16 בפברואר 1938. גילוי דעת אלו היו מפרי עטו של מוסוליני. עיין: Giorgio Pini, *Filo diretto con Palazzo Venezia* (Bologna, 1950), pp. 134, 158.

⁸³ Galeazzo Ciano, *Diario* 1937—1938 (Milano, 1948), p. 113 — רישום מיום 15 בפברואר 1938.

לעומת זאת, רעיון החלוקה נעלם כליל מאז שנת 1934. וכשנזכר פעם אחת בשיחות גולדמן וצ'אנו, ב־4 במאי 1937 — היא השיחה האחרונה של מנהיג ציוני עם נציג של הממשלה הפאשיסטית — היה זה על רקע אחר לגמרי, ומתוך כוונה הפוכה: צ'אנו חשש מהצעת החלוקה שהוצעה בימי ועדת פיל, וגולדמן מיהר להניח את דעתו, והודיע לו כי המוסדות הציוניים כבר דחו את ההצעה.⁶⁴

מה הניע אפוא את מוסוליני לדון בנושא זה עם וייצמן בשנים שלפני כן? אמנם המקורות האיטלקיים שנודעו עד כה הם דלים למדי, אך דומה כי ניתן להגיע לכמה מסקנות, לפחות לגבי מגמתיה העיקריות של המדיניות האיטלקית. מטרתו של מוסוליני היתה לערער את מעמדה של בריטניה במזרח התיכון, כתנאי מוקדם להגברת החדירה האיטלקית לאזור. לצורך זה הוא תמך בתנועות הלאומיות הערביות, אם כי לא בעקביות ובלא הצלחה מרובה.⁶⁵ למרות התנגדותו העקרונית לקיומה של תנועה ציונית בקרב יהודי איטליה, לא שלל מוסוליני את הרעיון של הקמת מדינה יהודית. חלוקת הארץ בין יהודים לערבים היתה מחלישה את בריטניה, מונעת הקמת מדינה לאומית הומוגנית וחזקה ומותרה פתח להתחרות בין המעצמות על ההשפעה באזור בכלל ועל השליטה בירושלים "הנוצרית" בפרט. היה זה פתרון מסורבל וכרוך בקשיים לא מועטים; מכל מקום, מנקודת ראותה של המדיניות האיטלקית, היו בתכנית גם נקודות אחיזה מעניינות הראויות לבריקה. קשה יותר להבין מה הניע את וייצמן להעלות את תכנית החלוקה, ובאותן השנים דווקא. דומה כי התשובה לשאלה זו תוכל להינתן רק במסגרת של מחקר ממצה, שיבחן את גורמי צמיחתו וגלגוליו של רעיון החלוקה בתפישתם של אישים שונים בקרב ההנהגה הציונית.⁶⁶ שכן דבר אחד ברור: לא פגישותיו עם מוסוליני עוררו את וייצמן לרעיון של הקמת מדינה יהודית לאלתר על חלק מארץ־ישראל; הוא הגיע אליו מתוך התפתחות תפישתו הציונית ולנוכח האתגר שהציגו התנאים המדיניים המשתנים באירופה ובארץ־ישראל, ורק אגב דיון בבעיות אקטואליות אחרות שהעסיקו אותו באותה שעה, העלה בשיחה עם מוסוליני גם רעיון זה.⁶⁷

⁶⁴ אצ"מ, S 35/1322.

⁶⁵ יש לשער שלא נעלם מעיני מוסוליני כי הגברת הלאומיות הערבית בכלל, והקמתה של מדינה ערבית בפאלסטינה בפרט, היו אמנם מחלישות את מעמדה של בריטניה באזור, אך ספק אם היו מסייעות לחיזוק ההשפעה האיטלקית.

⁶⁶ את הרעיון של "הפרדה טריטוריאלית" בין יהודים לערבים העלה א. יעקובסון ביוני 1929 (אצ"מ, Z 4/10302 I). הוא חזר עליו בתזכיר מיום 3 בפברואר 1932 (אצ"מ, Z 4/10302 III), ותזכירו נידון במכתב של ארלוזורוב אל וייצמן מיום 30 ביוני 1932 (ה. ארלוזורוב, 'יומן ירושלים' [הוצאת מפא"י, בלי ציון השנה], עמ' 341). ארלוזורוב לא שלל עקרונית את התכנית, אולם סבר כי אינה ניתנת לביצוע מטעמים מעשיים, וייצמן אינו מזכיר נושא זה בספר זכרונותיו.

⁶⁷ אפשר שהעובדה שבאותן השנים לא שימש וייצמן כנשיא ההסתדרות הציונית הקלה עליו לדון בחופשיות יתר עם מדינאים שונים, שכן מבחינה רשמית לא חייבו הצעותיו שום מוסד ציוני.

נספחים

1. מכתב מאת סר רונאלד גראהאם אל לורד קרוזן, מיום 5 בינואר 1923

Public Record Office, Foreign Office, Political, Eastern, General,
371/8993, p. 20 (E371/53/65)

My Lord,

Rome, January 5, 1923.

I have the honour to report that Dr. Weizman, who spent two days in Rome on his return from Palestine, came to see me on the 2nd January, and had an interview of over an hour's duration with the President of the Council on the 3rd.

Dr. Weizman subsequently called at the Embassy to inform me of the results of this conversation. Signor Mussolini, in reference to the unsympathetic attitude of Italy towards Zionism, stated that the Zionists wished him to "faire le jeu de l'Angleterre," and this he was determined not to do. He repeated this phrase more than once, and appeared to Dr. Weizman to speak with some bitterness. He made use of the well-worn argument of Great Britain's design to split the ring of Moslem States by a Jewish Palestine, and referred to the refusal of your Lordship and M. Poincaré to allow the mandate question to be reopened to enable him to insert one or two points of importance to Italy.

Dr. Weizman pointed out the unreasonableness of this last request in view of the fact that the approval of the previous Italian Government had been given to the present mandates. With regard to Signor Mussolini's contention that Zionism was a tool in the hands of His Majesty's Government to weaken the Moslem States for the benefit of the British Empire in the East, Dr. Weizman, whilst denying that this was in any way the case, said that, even if it were so, Italy stood to gain as much as Great Britain by a weakening of Moslem power. Signor Mussolini admitted that the Arabs had been giving him trouble in Cyrenaica and Tripoli, and implied that he had no confidence in them.

Signor Mussolini raised the question of Italy obtaining concessions in Palestine, and also securing an outlet there for emigration. Dr. Weizman was able to show that by the terms of the mandate itself there could be no policy of favouritism which would debar Italy or any other country from participating in the development of the country. To enable emigrants to live and to be absorbed, a consider-

able outlay of capital was necessary; the Zionist organisation provided funds for its own immigrants, but the Palestine Administration was short of funds, and any scheme for importing Italian labour would have to be backed with Italian funds.

Dr. Weizman was struck by the mediocre character of the arguments adduced by the President of the Council, and by his superficial acquaintance with the subject, although, in the circumstances, little else could be expected. In the end, Signor Mussolini consented to allow Dr. Weizman to announce to a meeting of Jews that evening that he would have no objection to the name of an Italian Jew being put forward for appointment as a member of the Jewish agency in Palestine—the body provided by the terms of the mandate as the official channel for bringing Jewish opinion before the British Administration. Dr. Weizman was very pleased with this concession, as being likely to have considerable influence over Italian Jews, who, like other elements in Italy since the advent of the new régime, have been adopting a non-committal attitude.

Later in the evening, one of Signor Mussolini's secretaries informed Dr. Weizman that his Excellency had been much impressed with the conversation, and that he had ordered a memorandum on the subject to be prepared for him.

I have, &c.

R. GRAHAM.

2. מברק מאת סר ר. גראהם אל משרד ההג' הבריטי, מיום 3 באפריל 1933

Public Record Office, Foreign Office, Political Central, Germany,
371/16720, p. 410

Signor Mussolini told me he had instructed Italian Ambassador in Berlin last Friday to make strongest representations to Hitler regarding reversion to present Germany policy towards Jews. It was one thing to deal sternly with communist or bolsheviks, but pressure on purely racial or religious grounds antagonised not only Jewish but also Christian opinion throughout the world. Italian Ambassador had delivered this message to Hitler during a Cabinet Council. Hitler had said that Mussolini did not entirely understand Jewish problem affecting Germany which had not counterpart in Italy. Orders for an official boycott on Saturday had already gone out. Mussolini added that boycott had now ceased, but a renewal was foreshadowed for next Wednesday. He thought I should see that boycott would not be renewed.

3. קטע מתוך דו"ח של ה"ה.C.I.D., מיום 30 באוגוסט 1933

Public Record Office, Foreign Office, Political, Eastern, Palestine and Transjordan,
371/16926, pp. 118—120

Criminal Investigation Dept.,
Headquarters, Police and Prisons
P.O.B. 850
Jerusalem.

50/G/S

SECRET

30 August, 1933

CHIEF SECRETARY

Subject: Periodical Appreciation Summary No. 22/33

[omissis par. 1—6]

Italian Activities.

7. Italian propaganda is obvious in Palestine, possibly to a lesser degree than in Syria and Lebanon. A Chamber of Commerce now exists in Jerusalem. There are frequent visits of certain Italians, undoubtedly propagandists, trips to Italy of Boy Scouts, students and young people of both sexes, have been arranged at very cheap rates, sometimes as little as LP.2 per person.

Discussions as to the organisation of Fascism in Syria and Palestine, in private circles, or in the programme of the proposed Congress of the Syrian National Actions League in Lebanon, which is expected to be attended by individual representatives from Palestine, may be attributable to Italian propaganda.

Fascism is beginning to be discussed in political circles with some interest and in some cases efforts in a limited capacity are being made to spread propaganda in this regard. The first suggestion in Palestine was made by pro-German elements, soon after the prominence of Hitlerism. The anti-semitic character of present day Germany, the pre-war German sympathies of the former Ottoman subjects, and a desire to seize upon any opportunity for change, are amongst the motives.

There is a definite report that the Syrian National Actions League is interested in the formation of an Arab Fascist association comprising all Arabic speaking countries, and that all boy scouts groups should be organised under its auspices. This is exemplified [...?] increasing cooperation in political activities by Syria, Iraq and Palestine (including Trans-Jordan), and of increasing pan-Arab and Pan-Islamic feeling, the desire of political aspirants to adopt concerted action and to rely on strong extremist, young leadership.

4. סיכום על פעילות האיטלקים נגד בריטניה במזרח התיכון. שחובר במשרד החוץ הבריטי, ב־21 באוגוסט 1936

Public Record Office, Foreign Office, Political, Eastern, General,
371/19983, pp. 241—248

SECRET.

ITALIAN ANTI-BRITISH ACTIVITIES IN THE MIDDLE EAST.

For some time before the Abyssinian adventure started the Italian Government had been something of a thorn in our sides in regard to Iraq and Palestine. In the former country they showed themselves very zealous in connexion with the termination of the Mandatory régime, in stressing the need for a local and "impartial" enquiry by the League into the question of the fitness of Iraq for emancipation. It was fairly clear, however, that they were actuated mainly by a desire to set up a useful precedent for subsequent application to the case of Syria, in which at that time they were more interested, and that they were also exploiting the situation in order to gain possible economic advantages for themselves; their obstructiveness diminished as the prospects brightened of the grant of an oil concession to the British Oil Development Company, which contained an Italian interest.

2. As regards Palestine the Italians have always been on the watch for any action by the Palestine administration which could be, by any stretch of imagination, represented as incompatible with the Mandate. They continually bombarded His Majesty's Government (and in fact still continue the practice) with complaints and protests in which they sought to emphasise the international character of the Mandate, going so far as to imply that the actual administration should be international, i.e. that non-Palestinian officials should be recruited without distinction of nationality. Their general object seemed to be to claim a privileged position for States members of the League and their nationals in Palestine, to assert a special position for Italy as a kind of watch-dog over the execution of the Mandate, and to ensure that Great Britain, while taking all the responsibility should be in a no more advantageous position in any respect than that of other members of the League.

3. This policy in Iraq and Palestine, though irritating, was not deliberately anti-British. It arose from resentment at the fact that Italy herself did not possess a Mandate and from a determination to make up for this by extracting the maximum political and economic advantage out of the Mandatory system.

4. Side by side with the policy of displaying official concern in the administration of the Middle Eastern mandates, Italian activities have, since about 1930,

developed on more objectionable lines. The change manifested itself at first in propaganda of a more or less normal kind, designed to glorify the achievements of, and to win popularity for, Italy among the Arabs, and this propaganda gradually assumed a definitely anti-British tendency. The propaganda at first took the form of subsidized visits of Arab youths to Italy, conferences of oriental students held in Italy and Italian lecture tours in Palestine, and the main object appeared to be to counteract the ill-feeling which the Tripoli campaign of 1931 had created against the Italian Government in the minds of Arabs generally.

5. The propaganda began to take on a more anti-British (and as regards Syria an anti-French) tone at the beginning of 1934 when Emir Shekib Arslan, who had previously been prominent in attacking Italian policy in Tripolitania, visited Rome, interviewed Signor Mussolini and thereafter became one of the principal Italian propagandists in the Middle East. Shekib Arslan appears to have engaged shortly afterwards in negotiations with Arab leaders in Palestine and Syria with a view to coordinating action between Italy and the Arab leaders concerned. He was assisted by Ihsan Bey Jabri, his collaborator in Geneva in producing the periodical "La Nation Arabe". Newspaper propaganda in favour of Italy began to increase in Arab publications in Palestine, and it was in May 1934 that the Bari broadcasts began in order, according to a notice in the Palestine press, "to strengthen the ties between Italy and the Arab peoples".

6. The Anti-British complexion of the Bari broadcasts was chiefly obtained by implication or suggestion rather than by explicit statements, but they included from time to time false reports of anti-British risings in India, Aden and Kenya and of alleged British designs in connexion with Aqaba. The Palestine administration also came in for attack, more particularly for its alleged neglect of popular education. In November 1935 a selection (Annex A) of the more offensive anti-British broadcasts was sent to Sir E. Drummond for communication to the Italian Government. Their communication only produced a counteraccusation that the British wireless had attributed Egyptian unrest to Italian propaganda. When further examples of Bari broadcasts which contained deliberate incitement to anti-British agitation were brought to the notice of the Italian Government towards the end of November, 1935, it was suggested on the Italian side that the extracts did not emanate from Bari at all, or, if they did, that they emanated from some clandestine transmitter and were perhaps the work of some Arab nationalist. Further protests regarding false statements of revolts in Aden and Kenya were met by the retort that the Bari station was managed by a private company and that broadcasting censorship did not in any case exist in Italy; though it must in fairness be stated that a subsequent *aide mémoire* of March 25th, 1936, stated

that these particular reports originated with a Djibouti correspondent of some Italian papers upon whom caution had been enjoined as to the transmission of unverified information.

7. The tone of the Bari broadcasts since the Anglo-Italian *détente* is understood to have been considerably modified, nevertheless the Bari station continues to lose no opportunity to transmit extracts from the foreign press, particularly the Egyptian press, selected for their mendacious and violently anti-British character.

8. Italian money is often supposed to have played a large part in the recent disturbances in Palestine. It is difficult, of course, to establish with any degree of accuracy the responsibility of the Italians in this respect, but it would be a mistake to over-estimate it as there is no doubt that the agitation in Palestine is in the main spontaneous and is based on what the Arabs consider to be real and solid grievances. Sir A. Wauchope considers that current reports that so much as P£120,000 have been disbursed by the Italians in Palestine are grossly exaggerated. At the same time there can be no doubt that the Italians have fished in troubled waters. We have reliable evidence from secret sources that in November 1935 £5,000 was paid to Fuad Bey Hamza by the Italian Legation in Jedda for transmission to Arabs in Palestine and Transjordan and for the purpose of fomenting rebellion in their countries, but there is no evidence that the payment of this sum induced Fuad Bey to engage in any pro-Italian activities; in fact quite the contrary. There is evidence, however, again from secret sources, that a substantial sum of money was sent to the Italian Consul-General in Jerusalem towards the end of 1935 to be placed at the disposal of Ihsan Bey Jabri. From Italian sources it was gleaned at the end of April, 1936, that some £20,000 had been sent to Palestine through the Italian Consul-General, though whether this was the same sum as that referred to above or a fresh subsidy, is not clear. The central organisation of Italian propaganda appears to have been in Cairo and there is evidence of payments to Palestine nationalists by Signor Mellini of the Italian Legation in Cairo and by Dr. Mombelli, a priest in Jerusalem, who appears to have acted as a centre for the distribution of Italian propaganda; the Italian Consul at Beirut appears also to have been an active agent in the distribution of propaganda and funds for use in Palestine. Some of this information, it may be noted, appears to have been obtained indirectly from an official of the Italian Legation in Cairo who was bitter about the expenditure of so much money on adventures in Palestine and Syria while the junior officers of the Legation were deprived of their travelling allowances during the summer season!

9. Lists of Palestinian Arabs said to be subsidized by the Italians are available. It is clearly difficult, however, to obtain reliable evidence of this sort or to

establish the fact of payment by the Italians. It seems, in fact, to be of doubtful wisdom to tax the Italian Government with activities of this sort when we are clearly not in a position to back up our charges with concrete evidence. It is most doubtful whether anything could be gained by such a course.

10. We are also in possession of information communicated confidentially to the Colonial Office by Dr. Weizmann which indicated that Signor Mussolini had definite designs in the Eastern Mediterranean with Palestine and Syria as his main objectives, and that he was making overtures to the Jews to enlist their support. In a note of an interview with Signor Mussolini on February 17th, 1934, Dr. Weizmann has recorded that the Duce spoke with great emphasis of the Jewish world position and of his conviction that there would be no improvement unless the Jews had a State of their own.

11. In a letter dated June 15th, 1936 to Dr. Weizmann, the representative of the Jewish Agency in Geneva, (Dr. Nahum Goldmann) reported a conversation with Signor Theodoli in which the latter had spoken in most violent terms about England, asserting that what the Jews needed was a Jewish State which England would never give them and hinting that the Jews could get it through Italy.

12. In a note of conversation between Captain Dordona, the head of the Italian Propaganda Organisation in Egypt, and a representative of the Jewish Agency in Cairo, the former was even more categorical in his statements and more blatant in his attempts to attract Jewish support to Italian aims.

13. He urged the Jews to work in association with the Italians, "who would not be afraid of the Arabs and who would aim at creating a Jewish State in Palestine while taking Iraq and Syria for themselves".

14. He did not hesitate to speak of the half million Italian soldiers in Abyssinia, none of whom would return to Italy and the additions to that force in due course of half a million of Abyssinians who would make excellent military material. There would also be 150,000 Italian troops in Tripoli. Italy's object was to dominate the Mediterranean and with these troops and Abyssinia as a centre she would be able to take Egypt and expand still further.

15. In the meantime the Italians wanted the Jews to settle in parts of Abyssinia and thus help the consolidation of the Italian position in that country, in return for which assistance the Italians would create a real Jewish State in Palestine.

16. As collateral evidence of Italian aspirations in the Eastern Mediterranean, Dr. Weizmann stated that in a quite recent conversation with M. Blum in Paris, he (Dr. Weizmann) had mentioned the rumours about German aspirations in Syria. M. Blum said he knew nothing of that but he was quite convinced as to

Italian designs in that direction and that the troubles the French were meeting with in Morocco and Tunisia were also fomented by Italian propaganda and maintained by Italian money.

17. It should be noted that the information in paragraphs 10-16 above was communicated to the Colonial Office in confidence and cannot therefore be quoted.

18. As regards Italian anti-British activities outside Palestine, an example of unfriendly officiousness occurred recently in regard to Iraq, the Italian Government addressing communications both to the Iraqi Government and to His Majesty's Government which sought to prove that the stipulation in the recent agreement for the transfer of the Iraqi railways that the Iraqi Government will wherever possible recruit British officials to fill any posts for which foreigners are required, was contrary to the guarantees given by the Iraqi Government to the League on the occasion of the termination of the Mandatory régime. The stipulation in question was in fact in accordance with notes attached to the Anglo-Iraqi Treaty of Alliance of 1930, which was examined by the League prior to the termination of the Mandatory régime, and to which no exception was taken. It was therefore a perfectly proper condition to make in connexion with the transfer to the Iraqi Government of what was British property. The Italian Government have been informed accordingly.

19. In the Red Sea area there is the mutual self-denying ordinance between Great Britain and Italy constituted by the Rome Agreement of 1927, and there is nothing to show that this is not being observed by the Italians. There has however been evidence from secret sources that the Italian Minister in Saudi Arabia has been working against us in a general way, *inter alia* by implying that we were trying to draw Saudi Arabia into our orbit by means of the recent agreement between Iraq and Saudi Arabia. There is, however, no reason to suppose that Ibn Saud is being taken in by these methods. At all events he knows perfectly well that we did not engineer the Iraqi-Saudi Arabian agreement as the Italians like to suppose.

20. As regards the Yemen, it is evident that the Italians are active in pushing their own interests, but there is no evidence at the present date that their activities have a particularly anti-British trend. It may be noted that the strong Italian desire to establish a special position for themselves in the Yemen, prior to the Saudi Yemen war of 1934, came to nothing, and that one result of the invasion of Abyssinia has been to make the Imam of the Yemen more distrustful than ever of the Italians.

FOREIGN OFFICE

21st August, 1936

5. מברק מאת מוסוליני אל שגריר איטליה בברלין, מיום 30 במארס 1933

מספר: 555/109 R.

אל: שגרירות איטליה בברלין

זכות קדימה מוחלטת

ס ו ד י

אישי, להוד מעלתו צ'רוטי.

אדוני יפנה אל היטלר וימסור לו את דברי הבאים, וידגיש כי צעדי נובע מרגשי אהדה וזמן הרצון לסייע לו במילוי תפקידו, שהוא עתה קשה ועדין ביותר, כבכל תקופה ראשונה של משטר חדש.

לדעתי גילוי־הדעת של המפלגה על מאבק ביהדות לא יחזק את הנאציזם-אל-סוציאליזם מכית, ויביא להגברת הלחץ המוסרי ופעולות הגמול הכלכליות של היהדות העולמית. אלמלא הדחף הנוסף שמספק גילוי־הדעת, היתה המערכה שוכנת והולכת, עד שהיתה מסתיימת כעבור זמן־מה. המשטר הפאשיסטי התנסה לא פעם במערכות כאלה, וגבר עליהן או עליידי התעלמות מהן, או עליידי התקפת־נגד כדי להציג את האמת קבל־עולם. סבורני שעל הממשלה להציע למפלגה לא להגשים את גילוי־הדעת, כדי שתהיה שהות בידי הממשלה להשיב את האמת על כנה, בהסתיעה בכל האמצעים שברשותה, מן הרדיו עד לעיתונות ועד לדיפלומאטיה. יש לתבוע מיהודי גרמניה עצמם שיאמרו את האמת, אולם אחרי פרסום גילוי־הדעת יקשה עליהם לעשות זאת, כל משטר לא רק זכאי, אלא אף חייב להרחיק מעמדות־המפתח את היסודות שנאמנותם מוטלת בספק, אולם לשם כך אין צורך, ואף מזיק הדבר, להעמיד כבעית גזעים — השמי והארי — עניין שהוא, לאמיתו של דבר, פעולה להגנתה ולהתפתחותה של המהפכה.

אני מאמין שהיטלר יבין אל נכון את כוונת התערבותי, ומעל לכל את הרוח המפעמת בה. שאלת האנטישמיות עשויה ללכד כנגד היטלר את כל אויביה של גרמניה, ואויביה הנוצרים בכלל זה.

מוסוליני

6. קטע מתוך הדו"ח של שגריר איטליה בברלין, ו. צ'רוטי, על פגישתו עם היטלר ביום 31 במארס 1933

הפירך הומיני לטעה שתיים-עשרה בצהריים, ובשל כך דחה את ישיבת הממשלה ברבע שעה. בחדר ההמתנה של היטלר פגשתי את הבארון פון נויראח ואת האדון פון פאפן, והם הפצירו בי שאעשה את כל אשר לאל ידי כדי לשכנעו. פון פאפן כבר סיפר לי בערב הקודם שהמרשאל פון הינךנבורג שוחח עם היטלר באותו עניין שעה שלמה בנוכחותו, ולא הצליח לשכנע אותו לוותר על נקיטת האמצעים

המתוכננים; לא הועילו גם נימוקי מדיניות־פנים ואף לא הזכרת שנים־עשר אלף היהודים הגרמניים שנפלו במלחמה. "תקוותנו" — הוסיף סגן הקאנצלר — "שהשי" קולים, ובעיקר העצה של ראש ממשלה זרה יזכו ליתר תשומת־לב".

נכנסתי אל חדרו של היטלר, ואחרי שהוסכם שלא יפורסם דבר על אודות ביקורי, שכן באחי בשליחות אישית וידידותית, התחלתי בקריאת האיגרת. היטלר האזין בשקט עד לפסקה הנוגעת לעמדה שצריכה היתה הממשלה לנקוט ביחס למפלגה; אך אז הפסקני ואמר:

1. שום מהפכה לא התחוללה ביתר סדר מן המהפכה הגרמנית; בסך־הכל נמנו כשני תריסרי הרוגים, ובהם רק שניים או שלושה יהודים;
2. לא היתה שום פגיעה לרעה ביהודים בתור יהודים;
3. חובתו וייעודו לעקור את הבולשביקים כליל ממרכז־אירופה, ואת זאת עליו לעשות בלי להתחשב בשום דבר;
4. אין זו אשמתי שהמארקסיסטים הגרמנים היו ברובם יהודים, וכמותם גם רוב הוגי הדעות והתועמלנים של המארקסיזם בעולם כולו;
5. הוא פנה אלי שאומר לו אם לא נשמר בגרמניה סדר למופת;
6. למרות כל זאת, היתה גרמניה מטרה למסע השמצות נפשע גם באמריקה וגם בבריטניה (אמנם עדיין לא בצרפת); עמדתן של המדינות הקטנות אינה מדאיגה אותנו, שכן על אלה תימצא דרך ללחוץ בשיטות שונות;
7. הוא החליט להטיל חרם על יהודי גרמניה, כדי שהיהודים שבשאר הארצות, שהיו היוזמים למסע ההשמצות, יחדלו ממנו אחת ולתמיד;
8. הוא מכיר היטב את הפסיכולוגיה של היהדות הבין־לאומית, שעיקרה שפלות ושקר, אבל גם פחדנות;
9. לפעולתו התקיפה תזוינה תוצאות מיידיות. בזאת הוא בטוח, והוא יכול להבטיחני כי לא יהיה צורך לקיים את החרם יותר משניים־שלושה ימים, שכן בפרק זמן זה יפסק מסע ההשמצות בכל מקום, כפי שלאמיתו של דבר כבר נפסק בבריטניה.

תזרתי והמשכתי בקריאת האיגרת של מוסוליני עד שסיימתיה. היטלר, שכבש אך בקושי את זעמו, התחיל להשיב בדברים מאופקים, אולם במהרה התגבר עליו רוגזו, עד שצרח כאחוז רוח רעה, ואלה דבריו כלשונם:

"אדוני יודע מה גדולה הערצתי למוסוליני, שאותו אני חושב למנהיג הרוחני אף של 'תנועתי', שכן לולא הצליח לתפוס את השלטון באיטליה, לא היה לנאציזמ־אל־סוציאליזם סיכוי כלשהו להצליח בגרמניה. זה יותר משלוש שנים ניצבת הפרוטומה של מוסוליני בחדר עבודתי ב"בית החום" שבמינכן, אל מול

שולחן הכתיבה שלי. מכיוון שכך, ירשה נא לי אדוני לקבוע, שמוסוליני אינו מבין מאומה בבעיה היהודית; ואילו אני יודע אותה על בוריה, שכן חקרתיה מכל צדדיה במשך שנים, כפי ששום אדם לא עשה זאת. כפי הנראה יש לכם באיטליה, למזלכם, רק יהודים מעטים. אני מברך אתכם על כך; אך אין זו סיבה מספקת בכדי שלא תבחינו בסכנה הטמונה ביהדות, בשל היותה קשורה קשר הדוק לבול-שביוס בכל העולם. יש בידי ידיעות חדשות ביותר, לפיהן גם בארצות-הברית יאלצו להתמודד עם בעיה חמורה זו, כדי להסיר מעליהם את סכנת המארקסיוס. באמריקה יצטרכו לנקוט אמצעים נמרצים הרבה יותר משלי, ואני חוזה שיתחוללו שם בזמן הקרוב פוגרומים ללא תקדים. מכל מקום, אבקש מאדוני לומר למוסוליני שאני מעריך את פנייתו אלי, אלא שלדעתי עלי להמשיך בדרך שבחרתי בה, שהיא פרי הגות מעמיקה, והיא המתאימה ביותר למילוי המשימה שהצבתי לעצמי. יוסיף [נא אדוני לומר למוסוליני] שאין אני יודע אם בעוד מאתיים או שלוש מאות שנה ייזכר שמי לתהילה בגרמניה בזכות מה שאני מקווה בכל לבי שאוכל לעשות למען עמי, אבל בדבר אחד אין בלבי שמץ של ספק: תעבורנה חמש מאות ושש מאות שנה ועדיין יהלל שמו של היטלר בכל מקום, כשמו של האיש שעקר מן העולם, פעם אחת ולתמיד, את מארת היהדות.

כשלוש הניסיון לא יכול היה להיות חרוץ יותר.

אף על פי כן ניסיתי להביע שני נימוקים נוספים: יחסי המסחר יוכו בהכרח מכה קשה, כי ארצות חוץ מוכרות לגרמניה וקונות ממנה בלי להבחין בין גוצרים ויהודים; הממשלה הנאצית תוכל להפיק תועלת מוסרית רבה ממעשה של חסד. בעולם כבר יודעים להעריך את כוחה הרב, ועל כן נסיגה מן הצעדים שתוכננו לא תתפרש כמעשה חולשה, אלא כמעשה נדיבות. היטלר ענה:

"כפי שאמרתי לאדוני, יימשך החרם זמן קצר כל כך, שלא יוכל להזיק לסחר-החוץ, ואשר לשיקול השני, אמנם ידידי עשויים לראות בנסיגה מן האמצעים גילוי של כוח, אבל בוודאי לא יריבי הרבים".

יצאתי מחזר הקבלה של הפירור, ומסרתי לשר-החוץ בקצרה על כשלוש הניסיון. הפארוץ פוץ נזירות הביע את דאגתו לנוכח התרפתו הצפויה של מסע התעמולה האנטי-גרמנית, ולא רק אנטי-נאצית, ברחבי העולם. הוא הפציר בי שאטלפן מיד לרומא, כדי להסביר עד כמה רצוני שגם איטליה המצא את הדרך (כפי שלדבריו כבר עשתה ממשלת בריטניה) לגנות את התעמולה האמורה בהצהרה רשמית או רשמית למחצה.

מאיטלקית — ה. בן-עמרם

7. דו"ח מאת ה. קאטאסטיני אל פ. ואלטרס על שיחתו עם היים וייצמן.

ביום 13 בנובמבר 1933

Public Record Office, Foreign Office, Political, Eastern, Palestine and Transjordan,
371/16927, p. 437

COPIE.

CONFIDENTIELLE.

Secrétaire Général.

n

Le Dr. Weizmann est venu me voir ce matin et s'est entretenu très brièvement avec moi du problème actuel de la Palestine. A son avis, il n'y a pas d'autre solution que la répartition territoriale entre juifs et arabes.

Il m'a fait part d'une conversation qu'il a eue au mois d'avril avec M. Mussolini qui lui aurait promis ses bons offices pour l'aider à régler la question.

Je n'ai pas caché au Dr. Weizmann que la solution territoriale se présente à l'heure actuelle comme préférable, mais j'ai cru bon d'attirer son attention sur la nécessité que toute solution soit telle qu'elle puisse concilier les grands intérêts impériaux britanniques. Il ne faut pas oublier d'autre part le problème des Lieux-Saints qui est encore en suspens.

Le Dr. Weizmann m'a dit qu'il a déjà eu un échange de correspondance avec M. Mussolini auprès duquel il compte se rendre vers la mi-décembre pour préciser son programme; en effet, depuis sa première visite d'avril les événements ont évolués et permettent de traiter la question d'une façon plus concrète.

Je lui ai dit qu'à cette époque-là je serai à Sienna, et nous sommes restés d'accord qu'il m'avertira en temps utile de sa visite à Rome afin que je puisse y être en même temps, si vous le permettez.

(S) VITO CATASTINI,

Section des Mandats.

13 novembre 1933.

8. דו"ח מאת שגריר בריטניה ברומא סר א. דרומונד אל משרד החוץ הבריטי
על פגישת וייצמן ומוסוליני ביום 17 בפברואר 1934

Public Record Office, Foreign Office, Political, Eastern, Palestine and Transjordan,
371/17876, p. 285 (E 1279/96/31)

Sir,

Rome, February 19, 1934.

With reference to your despatch No. 153 of the 13th February, I have the honour to inform you that Dr. Weizmann came to see me this morning.

2. He is on his way to Palestine and had been received by Signor Mussolini. He told me that his reception by the Head of the Government had been extremely

cordial. Signor Mussolini had always been in favour of a national home for the Jews in Palestine, but on this occasion he had expressed himself even more warmly than usual on the subject. A further proof of Signor Mussolini's support was furnished by the fact that the Marquis Theodoli, who previously had been somewhat critical of the Zionist movement, showed the greatest anxiety to be of help and assistance to Dr. Weizmann in every way.

3. Dr. Weizmann stated that Signor Mussolini had enquired whether Palestine could not be divided up into cantons, some of which might be reserved for the Arabs and some for the Jews. Dr. Weizmann had replied that a division of the country already existed in fact. The mass, namely, fully 75 per cent., of Arabs lived in the hill districts, while the Jews were mainly settled on the coast and in the plain. There were only two small Jewish colonies in these hill regions.

4. Apparently Signor Mussolini had remarked that there must be, ultimately, a Jewish State, an assertion which Dr. Weizmann informed me he had never made before. Further, he had told Dr. Weizmann that if the Arabs were inclined to make trouble, he thought that he could keep them in order, as he could exercise considerable influence with regard to them. I hinted to Dr. Weizmann that it might be that in this respect Signor Mussolini was inclined to over-estimate his own powers, but in view of the last paragraph of your despatch under reference, I did not think it wise to pursue the matter further with him. You are no doubt aware of Dr. Weizmann's general views and of the difficulties which he is experiencing as a moderate man in restraining the violence of the extreme Zionists, who are continually criticising the mandatory Power for insufficient encouragement of the national home.

5. Dr. Weizmann finally explained to me that he was considerably troubled by the large influx of German Jews into Palestine. They did not form an altogether satisfactory element and were difficult to absorb. On the other hand, there were still hundreds of thousands of such Jews who had sought refuge in France, Poland and Czechoslovakia. In the present state of unemployment in these countries naturally the coming of such Jews was disliked, and therefore anti-Semitic feeling was increasing, but he did not see how they could possibly be admitted in such numbers into Palestine.

I have, &c.

ERIC DRUMMOND